

Specifika rodinné výchovy intelektově nadaných dětí

Kateřina Mizerová

Bakalářská práce
2011

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2010/2011

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Kateřina MIZEROVÁ**
Osobní číslo: **H08505**
Studijní program: **B 7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Nadané dítě v rodině**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.
Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti problematiky nadaných dětí.
Příprava a zpracování metodiky výzkumné části.
Realizace kvalitativního výzkumu.
Zpracování a vyhodnocení získaných dat a jejich interpretace.
Prezentace výsledků výzkumu, včetně shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

CAMPBELL, J. R. Jak rozvíjet nadání vašich dětí. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-516-4.

FOŘTÍK, V. Nadané dítě a rozvoj jeho schopností. Praha: Portál, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.

HŘÍBKOVÁ, L. Základní témata problematiky nadaných. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86723-25-9.

HŘÍBKOVÁ, L. Nadání a nadaní. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-1998-6.

LANDAU, E. Odvaha kánadání. Praha: Akropolis s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.

LAZNIBATOVÁ, J. Nadané dieťa ? jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie. Bratislava: IRIS, 2007. ISBN 80-89018-53-X.

MAŇÁK, J. Cesty pedagogického výzkumu. Brno: Paido, 2004. ISBN 80-7315-078-6.

MIOVSKÝ, M. Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. Praha: Grada Publishing, a.s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Eva Machů, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

20. ledna 2011

Termín odevzdání bakalářské práce:

6. května 2011

Ve Zlíně dne 20. ledna 2011

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
ředitelka ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 5.4.2011...

.....Muzarov.....

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce „Specifika rodinné výchovy intelektově nadaných dětí“ se zaměřuje na problematiku mimořádně nadaných dětí, konkrétně na oblast jejich rodinné výchovy.

V teoretické části se můžeme seznámit se základními pojmy této práce, s druhy či identifikací nadání. Dále se věnuji osobnostem těchto „zázračných“ dětí, a to jejich charakteristice a potenciálním problémům. Podstatnou část teorie tvoří oblast rodiny a rodinné výchovy, kde se mimo jiné dotýkám oblastí výchovných stylů a řízení a snažím se seskupit doposud získané obecné rady, jak nejlépe mimořádné schopnosti podporovat a rozvíjet.

V praktické části je mým úkolem zjistit, jaké výchovné přístupy se rodičům osvědčují ve vzájemném budování funkčního i emočního vztahu k jejich potomkům, potažmo také to, které výchovné prostředky jdou ruku v ruce s rozvojem talentu a které nikoli. Výsledkem budou výchovná doporučení pro rodiče, kterým není osud jejich „zázračných“ dětí lhostejný.

Klíčová slova: nadání, talent, výchova, rodinná výchova, výchovný přístup, výchovný vztah.

ABSTRACT

Thesis "The specifics of parenting intellectually gifted children" focuses on the issues of gifted children, particularly in the area of parenting.

In the theoretical part we can learn about the basic terms of this thesis, types and identification of talent. Further, I deal with these "miracle" children, their characteristics and potential problems. A substantial part of the theory is an area of family and parenting gifted children. Among other I touch areas of parenting educational styles and I try to group general advice what is the best way to support and develop abilities of gifted children.

In the practical part of my job I try to find out what kind of upbringing's approaches are turned out to parents in the building of functional and emotional relationship to their offspring, and which upbringing's resources go hand in hand with the development of talent, and which are not. The result will be advice for parents, which aren't indifferent to the development of their "miracle" children.

Keywords: gift, talent, education, family's upbringing, upbringing's approach.

Mé poděkování patří v první řadě Mgr. Evě Machů, Ph.D. za odborné vedení, věcné připomínky a cenné rady v průběhu vypracování mé bakalářské práce.

V neposlední řadě také moc děkuji všem rodinám, které mi ochotně poskytly rozhovor a umožnily mi tak nahlédnout do svého soukromí.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	11
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ SOUVISEJÍCÍCH S NADÁNÍM.....	12
1.1 NADÁNÍ A TALENT.....	12
1.2 DEFINICE NADÁNÍ.....	13
1.3 IDENTIFIKACE A VÝBĚR NADANÝCH DĚTÍ.....	15
1.3.1 Používané metody	16
1.4 DRUHY NADÁNÍ.....	17
1.4.1 Intelektové nadání	17
2 OSOBNOST INTELEKTOVĚ NADANÉHO DÍTĚTE.....	19
2.1 CHARAKTERISTIKA INTELEKTOVĚ NADANÉHO DÍTĚTE	19
2.1.1 Kognitivní charakteristika	20
2.1.2 Nekognitivní charakteristika	21
2.2 POTENCIÁLNÍ PROBLÉMY INTELEKTOVĚ NADANÝCH DĚTÍ.....	22
2.2.1 Osobnostní problém talentovaných – Perfekcionismus	23
2.2.2 Emocionální problémy nadaných dětí.....	23
2.2.3 Sociální problémy nadaných	24
2.2.4 Problémy ve výchovně – vzdělávacích institucích.....	24
3 RODINA NADANÉHO DÍTĚTE	26
3.1 RODINA	26
3.2 RODINNÉ PROSTŘEDÍ NADANÝCH DĚTÍ	27
3.3 REAKCE RODIČŮ NA DIAGNÓZU „NADANÉ DÍTĚ“	28
4 RODINNÁ VÝCHOVA NADANÉHO DÍTĚTE.....	29
4.1 VÝCHOVA	29
4.2 VÝCHOVNÉ PŘÍSTUPY V RODINĚ.....	29
4.3 FUNKČNÍ VZTAH RODIČŮ A NADANÉHO DÍTĚTE.....	31
4.3.1 Socializace.....	32
4.3.2 Vedení dítěte k odpovědnosti.....	32
4.3.3 Výchovné metody.....	33
4.3.3.1 Stanovení režimu dne.....	33
4.3.3.2 Jít jako rodič příkladem	34
4.3.3.3 Odměny a motivace	34
4.3.3.4 Vyvážení tlaku na dítě.....	35
4.4 OSOBNÍ VZTAH RODIČŮ A NADANÉHO DÍTĚTE.....	35
4.4.1 Komunikace a čas vyhraněný pro dítě.....	36
4.4.2 Podpora a pomoc rodičů.....	36

4.5	ROZVÍJENÍ INTELKTU V RÁMCI RODINY	36
4.6	ZÁVĚREČNÉ DESATERO VÝCHOVY NADANÉHO DÍTĚTE	38
II	PRAKTICKÁ ČÁST	39
5	POPIS VÝZKUMU	40
5.1	VÝZKUMNÝ PROBLÉM	40
5.2	CÍLE VÝZKUMU	40
5.3	VÝZKUMNÝ VZOREK	41
5.3.1	Rodina „A“ a syn Jakub	41
5.3.2	Rodina „B“ a syn Pavel	42
5.3.3	Rodina „C“ a syn Martin	42
5.3.4	Rodina „D“ a sourozenci Kateřina a Jonáš	42
5.4	METODIKA	43
5.4.1	Zdroje dat a výchozí materiály	43
5.4.2	Příprava dat pro analýzu	44
5.4.3	Analýza dat	44
6	PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU.....	45
6.1	KATEGORIE Č. 1: ÚVOD DO RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	45
6.1.1	Rodinné zázemí	45
6.1.2	Výchovný přístup	45
6.2	KATEGORIE Č. 2: ODRAZ VLASTNOSTÍ NADANÉHO DÍTĚTE VE VÝCHOVĚ	46
6.2.1	Perfekcionismus	46
6.2.2	„Zbytečnosti“	47
6.2.3	Nezkrotná vědychtivost	47
6.2.4	Samostatnost	47
6.3	KATEGORIE Č. 3: OSOBNÍ VZTAH RODIČ – DÍTĚ.....	48
6.3.1	Komunikace	48
6.3.2	Čas věnovaný dítěti	48
6.4	KATEGORIE Č. 4: „NEZBYTNÉ“ METODY PRO ROZVOJ NADÁNÍ.....	49
6.4.1	Orientace na výkon.....	49
6.4.2	Tlak	50
6.4.3	Motivace.....	50
6.5	KATEGORIE Č. 5: DENNÍ REŽIM A NASTAVENÁ PRAVIDLA	51
6.6	KATEGORIE Č. 6: ODMĚNY A TRESTY.....	52
6.6.1	Odměny	53
6.6.2	Tresty.....	53
7	SUMARIZACE VÝSLEDKŮ.....	54
7.1	DOPORUČENÍ PRO PRAXI.....	55
	ZÁVĚR	57
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	58
	SEZNAM PŘÍLOH.....	61

ÚVOD

Mimořádné výkony člověka poutaly pozornost odjakživa. Zajímali se o ně filosofové, psychologové, pedagogové a v průběhu několika stovek let objasnili široké veřejnosti podstatu této problematiky. Přesto je stále ještě otevřená a je spousta otázek, na které se dodnes hledají odpovědi. Jednou z nich je optimální rodičovství.

Rodičovství talentovaných dětí si, podle mého názoru, zaslouží mnohem více pozornosti, než je mu nyní dáváno. V České republice je toto odvětví na samém počátku. Pokud už se v odborné literatuře či časopise objeví cokoliv o nadaných, často je to zaměřeno na jejich „ideální“ vzdělávání a na speciálně vytvořené školní třídy, či na jejich sociální stránku. Ale na otázku, jak nadané dítě vychovávat, už řada rodičů hledá odpověď marně. A proto bych i já chtěla svoji práci obrátit tímto směrem.

Vzhledem k tomu, že v mém blízkém okolí vyrůstají s mimořádnými schopnostmi děti celkem tři, mám informace od rodičů „z první ruky“. Vím, s jakými problémy se potýkají, s čím si neví rady, v čem by potřebovali poradit. Jejich potíže jsou specifické, řeší situace, se kterými se většina z nás nikdy nesetká, zažívají pocity, jaké jiní nikdy neprožijí. A věda, ale i laická veřejnost by jim měla věnovat větší pozornost.

Právě v laické veřejnosti stále koluje řada mýtů o dětech s nadáním a jedním z cílů mé bakalářské práce je i jejich zboření a pokus o zvýšení informovanosti společnosti o této problematice. To je jeden z možných začátků toho, aby bylo na rodiče takových dětí pohlíženo jinak, s větší úctou, s větším obdivem. Běžná populace totiž stále žije v přesvědčení, že talentovaný jedinec je prototypem vzorného a dokonalého dítěte, které je navíc bezproblémové, protože si řadu potíží díky své vyšší inteligenci dokáže vyřešit samo. A nejen to. Ve třech letech umí číst a počítat, v sedmi si vytváří své webové stránky, ve dvanácti vymýšlí vlastní počítačový program. Ano, děti třeba vědí o funkci a povaze černých děr ve vesmíru, ale na druhou stranu nedokážou pochopit, proč si mají večer před spaním vyčistit zuby, nebo jakým že zázrakem se zavazuje tkanička u bot. Tento „rub“ talentu si většina lidí již neuvědomuje. A těmi, kdo řeší tyto vzniklé situace, jsou prvotně právě rodiče. A na jejich bedra je „nakládáno“ mnohem více, než si jakýkoliv „běžný“ rodič dokáže představit.

Věřím tedy, že si splním nejen sobě stanovené cíle, ale že má práce bude i inspirací pro všechny rodiče, kteří mají tu možnost a čest vychovávat mimořádně nadané dítě.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ SOUVISEJÍCÍCH S NADÁNÍM

V následující kapitole bych ráda vymezila základní pojmy, týkající se problematiky nadání. V podkapitole 1.1 jsem se snažila objasnit rozdíly v pojmech nadání a talent, popřípadě zdůvodnit, proč je řada autorů považuje za synonyma. Na to poté navazuje podkapitola 1.2, kde řada autorů pojem nadání definuje.

1.1 Nadání a talent

V literatuře se v souvislosti s mimořádně rozumově vybavenými jedinci velmi často setkáváme s užitím pojmů nadání a talent. Teoretici nestanovili jednoznačné hranice mezi těmito pojmy, neexistuje jejich jasné rozlišení. Podle Hříbkové (2009) se oba pojmy vztahují ke schopnostem a dalším vlastnostem osobnosti a jsou dále dávány do souvislosti s předpoklady, které podmiňují mimořádně úspěšnou činnost, výkon a produktivitu v určité oblasti. Mohou být chápány také jako nadprůměrný až vysoce nadprůměrný stupeň rozvoje schopností.

Nadání i talent mají podle E. Winnerové (In Laznibatová, 2007, s. 58) společný triadický model:

- „*Nadání jedinci jsou předčasně zralí (psychicky nebo fyzicky),*
- *potřebují minimální pomoc při posilování od dospělých na zvládnutí oboru, ve kterém se jejich nadání projevuje,*
- *chtějí vyniknout v oblasti, ve které jsou nadaní, a věnují jí téměř všechny svůj volný čas bez nějakého vnějšího nátlaku.“*

Jejich významy však nebývají vždy chápány synonymně, v literatuře se můžeme setkat i s jejich obsahovým diferencováním.

Pojmy nadání a talent rozlišoval ve své práci například Musil (In Laznibatová, 2007), který mezi nimi stanovil rozdíly kvantitativní (talent definuje jako vysoký stupeň nadání) a kvalitativní, jež dále dělí podle následujících hledisek:

- a) Geneticky – vývojové hledisko: nadání je vrozené, talent je spíše považován za výsledek interakce s prostředím,
- b) obsahové hledisko: nadání se používá ve vztahu k přírodním vědám, talent raději k humanitním oborům,
- c) podle stupně všeobecnosti: nadání je považováno často za všeobecnou inteligenci, talent spíše jako úzce vymezené schopnosti.

Ke geneticky – vývojovému hledisku se přiklání i F. Gagné (In Hříbková, 2007), podle něhož můžeme o talentu mluvit tehdy, když v důsledku dlouhodobého cvičení a tréninku člověk dosahuje kvalitních až mistrovských výkonů. Kdežto nadání považuje za biologicky dané, přirozené schopnosti nebo vlohy.

Odlišování pojmů dle stupně všeobecnosti je pravděpodobně nejčastější, uznává jej např. i J. F. Feldhusen (In Hříbková, 2009).

Dalším autorem, který se přiklání k diferenciaci, je Mönks. Ve své knize (2009, s. 29) tvrdí, že: „*Někteří psychologové a vědci činí rozdíl mezi označením vysoce nadaný a talentovaný a odkazují na výsledky testů inteligence a výkonu. Podle tohoto pojetí jsou vysoce nadaní ti, kteří náležejí k 10 % lidí s nejvyšším IQ. Kdo dosáhne nižších nadprůměrných hodnot, je talentovaný.*“

V mé bakalářské práci budu *nadání* a *talent*, stejně tak *nadaný* a *talentovaný*, pokládat za pojmy, které mají velmi příbuzný, téměř totožný význam a možné rozdíly nebudu brát v úvahu.

1.2 Definice nadání

V literatuře se můžeme setkat se značným množstvím různých definic nadání. Např. Lazibatová (2007) pojem nadání chápe jako všeobecnou intelektovou způsobilost, přičemž u nadaných je možné dokázat výjimečnou vývojovou úroveň (pomocí spolehlivých diagnostických metodik) a tato úroveň trvá po delší dobu (několik let) a je do vysoké míry konstantní.

Odborníci usilovali jak o objasnění podstaty nadání, tak i o jasnou a přesnou definici po dobu několika desetiletí. Jejich snažení můžeme rozdělit do 6 skupin podle toho, o jaký přístup a jakou koncepci se jednotliví autoři opírají (Lucita, In Laznibatová, 2007):

1. Ex – post – facto definice považuje za nadaného toho, kdo dokáže podávat vynikající, až nadprůměrné výkony. Toto definování pochází z knih o geniálních lidech a setkáváme se s ním spíše ve starší literatuře.
2. IQ – definice se aplikovali při konstrukci a použití prvních inteligenčních testů. Dnes se tak považují intelektově nadaní s IQ 130 a více. Tuto hranici přijala i mezinárodní organizace Mensa, sdružující právě jedince s vysokým intelektem, a dosahuje jí asi 2 – 3% lidí z celkové populace, kteří si tak jistě zaslouhují speciální pozornost (Fořtík, 2007).
3. Sociální definice tvrdí, že nadané dítě je také to, jehož výkon je vysoce nadprůměrný v každé potenciálně cenné oblasti.
4. Definice vyjadřující nadání v procentech chápou nadání jako 15 – 20ti procentní míru např. všech žáků druhého stupně základní školy, anebo ve vztahu na dítě s vynikajícím potenciálem a svými schopnostmi podává vynikající výkony, čímž se ve škole zařazuje mezi 15 – 20% nadaných jedinců.
5. Definice zdůrazňující kreativitu dávají do popředí tvořivost. Mezi tyto zastánce patří např. J. Gowan, který tvrdí, že *„nadané je každé dítě, které má přirozený potenciál rozvíjet svoji tvořivost* (In Laznibatová, 2007, s. 64).
6. Mezi zastánce definice, které vznikly při rozpracování modelů inteligence, patří např. S. Marlanda s názorem, že *„nadané děti, resp. děti schopny vysokého projevu, jsou ty, které mají nebo demonstrují výsledky nebo potenciální schopnost v kterékoliv následující oblasti:*
  - a. *Všeobecná intelektuální schopnost,*
  - b. *specifické akademické vloh (matematické nebo přírodní vědy, historie, literatura),*
  - c. *kreativní nebo produktivní myšlení,*
  - d. *schopnost vést – vůdcovství,*

- e. *vizuální schopnosti a pohybové umění,*
- f. *psychomotorická schopnost“ (In Laznibatová, 2007, s. 64).*

Přítom autoři vycházejí z koncepcí, že vysoké nadání zahrnuje celou osobnost, nikoli jen intelektové schopnosti či výkonnostní sféru. To potvrzuje také Fořtík a shoduje se tak s odborníky v tom, že „*pro definici nadání je klíčový vysoký intelekt v kombinaci s dalšími výkonovými, osobnostními a společenskými faktory, které vstupují do rozvoje nadaného jedince jako jeho nezbytné složky*“ (Fořtík, 2007, s. 14).

Přičemž vysoký intelekt tvoří základ pro rozumové nadání a jeho členění uvádí S. M. Nordby (In Fořtík, 2007, s.13):

- „Bystrý jedinec – IQ 115 a více (výskyt v populaci 1:6 – 1:44),
- nadaný jedinec – IQ 130 a více (1:44 – 1:1 000),
- vysoce nadaný jedinec – IQ 145 a více (1:1 000 – 1:10 000),
- výjimečně nadaný jedinec – IQ 160 a více (1:10 000 – 1:1 000 000),
- velmi vysoce nadaný jedinec – IQ 175 a více (1: 1 000 000).“

Není snadné předchozí výčet definic zhodnotit a sjednotit, protože každá v sobě obsahuje kus pravdy a při vypracovávání mé bakalářské práce z každé část zajisté využiji. Nicméně proto, že se nadále budu věnovat „pouze“ dětem mimořádně intelektově nadaným, budu se nejvíce opírat o definici IQ, pokládající za podstatný vysoký intelekt. Toto stanovisko přijala také celá řada pedagogicko-psychologických poraden pro účely diagnostikování nadání, inteligenční testy pak navíc doplňují o testy osobnosti a pohovor z důvodu získání komplexní zprávy o dítěti. Podrobněji o identifikaci a výběru nadání budu pojednávat v následující kapitole 1.3.

1.3 Identifikace a výběr nadaných dětí

Řada odborníků zabývajících se mimořádně nadanými dětmi věnuje značnou pozornost procesu rozpoznávání jejich talentu. Většinou se shodují na důležitosti jeho včasného odhalení za účelem co možná nejranějšího rozvoje a nabízí také celou škálu různých identifikačních metod. Literatura se do jisté míry rozchází až v případě preferování těch „nejideál-

nějších“. V následující kapitole se nebudu pouštět do podobného vzájemného posuzování, pouze bych ráda shrnula možnosti, které identifikace či výběr nadaných naskýtá.

V úvodu následující kapitoly považuji za důležité definovat a nadále rozlišovat již dříve zmíněné pojmy „identifikace“ a „výběr“. Identifikací se rozumí vyhledávání dosud neobjevených talentovaných dětí, které svými projevy vyhovují k zařazení do speciální péče. Většinou spadají do období předškolního, případně mladšího školního věku. Výběr pak znamená vyhledávání nejúspěšnějších nadaných podávajících mimořádné výkony v již specifické oblasti. Nejčastěji se jedná o děti staršího školního věku, které jsou posléze zařazovány do výběrové školy či specializovaného programu pro nadané (Hříbková, 2007).

Na otázku, kdy přesně je nejlepší talent identifikovat, existuje spousta názorů, nicméně odborníci se shodují v tom, že největším determinantem je druh nadání. Některé specifické znaky intelektového talentu je možno rozeznávat již od prvního roku života dítěte a od mladšího školního věku lze poté evidovat specifické akademické vlohy. Avšak například pro identifikaci nadání výtvarného je optimální období až mezi 11. a 15. rokem. A i zde, možná i dvojnásob, platí pravidlo, že každý člověk je individualitou a co platí u jednoho, rozhodně není bezpodmínečné, aby se projevilo i u druhého (Machů, 2010).

1.3.1 Používané metody

Jak už jsem zmínila dříve, není nadání jako nadání, proto i užití identifikačních či výběrových metod závisí od jeho druhu. Hříbková (2007) popisuje i další faktory: předmět a etapa identifikace, cíl edukační nabídky a v neposlední řadě také věk účastníka. Machů (2010) nás seznamuje s použitými metodami, které mohou být psychologické, pedagogické, lékařské, laické a jejich možné kombinace.

Protože je ústředním tématem této práce výchova intelektově nadaných dětí, nepovažuji za podstatné popisovat dopodrobna veškeré možné metody a jejich užití. Budu se soustředit pouze na jejich výčet a na odborníky, kteří mohou být rodičům nápomocni. Při vypracování jsem vycházela z Hříbkové (2007) a z Machů (2010).

- a) Psychologické metody – Psychologické metody převažují u dětí předškolního a mladšího školního věku, kde talent není ještě specifikován a mluvíme spíše o nadaném chování. Pracujeme více s pravděpodobností. Konkrétně zde řadíme

individuální či skupinové inteligenční testy, výkonové a motivační testy, testy divergentního myšlení a tvořivosti a v neposlední řadě také motivační rozhovor a posuzovací škálu chování. Protože se jedná o odborné diagnostikování, je třeba v takovém případě navštívit pedagogicko-psychologickou poradnu. Ze svého blízkého okolí doporučuji PPP v Kroměříži, kde PhDr. Jarmila Chudobová věnuje této problematice již řadu let.

- b) Pedagogické metody – Pedagogické postupy se hojně využívají již od prvních let školní docházky a mohou se na nich podílet jak učitelé, tak spolužáci nadaného žáka. Mimo klasických didaktických testů sem můžeme zahrnout analýzu portfolia, školní prospěch, výsledky školních soutěží a olympiád, posuzovací škály, ale i testy sociometrické.
- c) Alternativní metody – Spíše na okraj zmíním i postupy alternativní, konkrétně například lékařské metody, které jsou hojně využívány pro posouzení sportovních talentů. Na ukázkou: antropometrická měření, měření reakčního času, frekvence dýchání aj.

Předchozí výčet zajisté není vyčerpávající, což nebylo ani mým cílem. Pokládám za důležité, aby rodiče talentovaných dětí věděli, kam se se svým potomkem obrátit s žádostí o pomoc při diagnostikování jejich výjimečných schopností. O tom, že jejich vlohy mohou být „takové či makové“ pojednává nadcházející kapitola.

1.4 Druhy nadání

Paleta lidských činností se během mnoha staletí měnila a ruku v ruce se tak měnily i oblasti, ve kterých se lidé mohli projevit jako nadaní. Ve století 18. se začalo více mluvit o talentu rozumovém, uměleckém a pohybovém, o dvě stě let později psychologové otevírají cestu nadání tvořivé. V dnešní literatuře se můžeme setkat s různým členěním, např. nadání pohybové, umělecké, intelektové, či praktické, navíc existuje spousta „poddruhů“, které se mohou vzájemně prolínat (Dočkal, 2005).

1.4.1 Intelektové nadání

Problematika bakalářské práce se věnuje dětem s intelektovým nadáním, které zahrnuje obecné verbální, početní, prostorové, paměťové schopnosti, faktory uvažování v rámci zá-

kladných mentálních schopností a nadání akademické, tedy způsobilost podávat vynikající studijní výkony (Dočkal, 2005).

V předešlé kapitole bylo mým cílem vymežit podstatu nadání v teoretické rovině. Dozvěděli jsme se, co *nadání* je, zda a jak se liší od *talentu* a jak jej přední odborníci této problematiky definují. Zjistili jsme, že není talent jako talent – nejen že existuje spousta druhů, ale i jejich posuzování a identifikace se značně různí.

Aby však tato práce dosáhla stanovených cílů a byla užitečná především pro rodiče, je třeba posunout se dál, a to do oblasti více praktické, konkrétně k samotné osobnosti nadaného dítěte. Jak rodič pozná, že jeho potomek má výjimečné schopnosti? Jak se bude v budoucnosti chovat? Jak předejít případným problémům v jeho vývoji a naopak kterým potížím se rodina nevyhne? Na tyto i jiné otázky se snažím odpovědět ve 2. kapitole.

2 OSOBNOST INTELEKTOVĚ NADANÉHO DÍTĚTE

Následující kapitola se zaměřuje na osobnost nadaného dítěte a příkládám jí velkou důležitost hned ze dvou důvodů. Tím prvním je má snaha o odbourání mýtů v běžné populaci o „prototypu vzorného a dokonalého dítěte“. Už se ale lidé málokdy zajímají o to, že nadané děti jsou často velmi vzdorovité, přecitlivělé, netrpělivé, či výbušné. Neuznávají autority, nesnesou kritiku vlastní osoby a u vrstevníků naráží na nepochopení a nezájem. A toto je jen malý výčet negativních stránek talentovaných, který ve své práci uvádí například Machů (2010).

Druhým důvodem, proč považuji tuto kapitolu za podstatnou, je možné vodítko, které tímto můžu nabídnout rodičům dětí, jejichž nadání ještě nebylo identifikováno. Podle mého názoru je pochopitelné, že řada dospělých si není talentem svého dítěte jistá, když jsou jeho projevy tak rozmanité. Na druhou stranu však pokládám za důležité vyzdvihnout nutnost odborné identifikace psychologickým testováním.

Výčet charakteristik je v nadcházející podkapitole pouze orientační. Nadaní jedinci mohou disponovat pouze některými z projevů a naopak, ani jejich výskyt není zárukou talentu (Machů, 2010).

Velmi dobře to vystihl Dočkal ve své knize (2005, str. 126): *„Všichni víme, že ptáci létají, proto se někdy domníváme, že každé zvíře, které létá, je pták. Už Aristoteles odhalil nesprávnost takového úsudku. Nadané děti se liší od ostatních – to je většinou pravda. Neznamena to ale, že každé dítě, které se od běžných liší, je nadané.“*

2.1 Charakteristika intelektově nadaného dítěte

V dostupné literatuře je k dispozici spousta různých charakteristik nadaného dítěte, převážně v období předškolního a mladšího školního věku, kdy jeho projevy bývají natolik výrazné, že je mohou rodiče či učitelé již „nominovat“ do řad talentovaných a včasně tak podchytit jejich zařazení do speciálních vzdělávacích programů. Následující podkapitoly jsem rozdělila do kognitivní a nekognitivní stránky dítěte a pro její zpracování jsem využila následujících zdrojů: Dočkal (2007), Fořtík (2007), Hříbková (2007 a 2009), Kašpárková (2009), Landau (2007), Machů (2010).

2.1.1 Kognitivní charakteristika

„Děti tužky a papíru“: Toto slovní spojení je užíváno v zahraniční literatuře v souvislosti s nadanými dětmi a odkazuje na jejich velký zájem o písmena a čísla již od útlého věku, kdy jsou již schopny ovládat abecedu a spojovat písmena v celá slova. Dokonce i dříve, než se vůbec naučí mluvit. Důležitým znakem identifikace nadání je fakt, že dítě si tuto schopnost osvojilo samo a spontánně, rodiče sloužili pouze jako čtenáři jednotlivých písmen, dítě si je do slov zvládlo poskládat již samo.

Paměť: Vynikající paměť je jeden z nejvýraznějších znaků talentovaných dětí. Dlouhodobě si zapamatují i sebemenší detaily, které však musí být v jejich zájmu. Jevy, které je nezaujaly, a mohou to být podle rodičů i podstatné informace, jim unikají. Preferují paměť logickou.

Myšlení: Díky výborné paměti je myšlení nadaných dětí hbitější, flexibilnější a originálnější. Mají vysoce rozvinutou schopnost analýzy, syntézy a analogie, dále zde řadíme um abstrakce a generalizace. Jsou schopny správně a rychle zevšeobecňovat či spojovat věci do smysluplných celků, ale také dávat věci a city do souvislostí. K výjimečným schopnostem neúměrným věku také patří ta, že jasně vidí vztahy příčiny a následku, dokonce jsou od útlého věku schopny plánovat, monitorovat a hodnotit své myšlení. Nesmíme zde dále opomenout rozvinuté kritické myšlení nadaného dítěte, což vede potažmo k sebekritice, která je navíc umocněna jeho perfekcionismem.

Pozornost: Nadané děti jsou již od útlého věku schopny dlouhodobé koncentrace pozornosti. Na úkoly, které je baví a pro které jsou hluboce motivovány, se dokážou soustředit i několik hodin. Stav prožívání, v nichž se talentovaní jedinci intenzivně soustředí a na všechno kolem sebe zapomínají, se v zahraniční literatuře označují jako „flow“, neboli „proudění“. Naopak jejich pozornost klesá u práce mechanické a monotematické.

Řeč a mluvený projev: Verbální projev talentovaných dětí je velmi vyspělý, používají neobvyklé slovní obraty a složité větné konstrukce. Oplývají také velkým počtem cizích slov, která správně a často používají. Všechny tyto schopnosti jsou spojeny s bohatou slovní zásobou, která se rychle rozrůstá. Není však výjimkou, že je pouze na pasivní úrovni. Důvodem je to, že schopnost mluvit a vyjadřovat se je značně předběhnuta vývojem myšlení.

Tvořivost: Tvořivost je považována za jednu ze základních složek talentu, která není opomíjena ani při psychologických testech identifikace nadání. Bývá nazývána jako „společný jmenovatel vědců a umělců“ a myslí se tím kreativita v různých oblastech lidské činnosti, nejen ve sféře umělecké. Patří zde schopnost nadaného dítěte řešit problémy originálním způsobem, snaží se přicházet s „lepšími“ řešeními a hledat svoji vlastní odpověď na danou otázku. Usilují o jedinečnost a neopakovatelnost nápadů ve své práci. Řadíme zde také vlastnost, kterou Ellen Winnerová nazvala „nezkrotnou vědyčtivostí“. Jedná se o nekončnou zvědavost, neustálé polemizování a pochybování, což dokazuje také neustávající kladení otázek „na tělo“. Nadané dítě je fascinováno světem a ke tvořivé stránce jeho osobnosti přispívá také bohatá fantazie a představivost.

Zájmy: Protože nadané děti oplývají nenasycenou potřebou neustále něco poznávat a objevovat, i jejich zájmy jsou velmi rozmanité. Přesto můžeme říct, že převažují záliby intelektuální povahy, jako knihy a encyklopedie, počítače, šachy. K jejich nejzajímavějším tématům patří pak především příroda (vesmír, lidské tělo, přírodní zákony), exotická zvířata, včetně dinosaurů, dále dopravní prostředky, či historie. Filosofie, etika, náboženství a další náročnější témata jim také nejsou cizí, ba naopak, rády o nich vedou hluboké diskuze a rády se „předvedou“, co ví, nebo co si myslí. V oblastech, které je zajímají, mají vynikající znalosti a mohou dosahovat až expertní úrovně. Na druhou stranu v jiných oborech mohou velmi snadno selhávat.

2.1.2 Nekognitivní charakteristika

Do následující podkapitoly jsem zařadila nekognitivní stránku nadaného dítěte, a to konkrétně motivaci, emocionalitu a sociální oblast. Poslední dvě charakteristiky bývají v literatuře často spojovány s možnými problémy, ke kterým mohou vlastnosti talentovaného vést. Těmi se budu zabývat v nadcházející kapitole, nyní bych pouze chtěla shrnout charakter nadaného dítěte. Nesmím také opomenout fakt, že každý člověk je individualita a rozhodně nelze následující souhrn aplikovat na každé dítě s nadáním. Jako celá kapitola, je i tento výčet pouze orientační.

Motivace: Nejvýznamnějším znakem nadaných dětí je dominance vnitřní motivace nad vnější, a to v činnostech, které je zajímají nebo jsou pro něj nové. Takové dítě rádo expe-

rimentuje, všechno ihned vyzkouší, do všeho jde s velkou chutí. Jsou nadšeny pro samotný výkon a často je motivuje také cíl činnosti.

Emocionalita: V emocionální charakteristice dítěte s nadáním se často zmiňují vlastnosti jako impulzivnost, výbušnost, či jeho prudké reakce. Talentovaní bývají velmi emocionálně citliví a zranitelní, přehnaně také reagují na kritiku, v jejímž důsledku se snadno rozpláčou. Ke kladným vlastnostem bych zde zařadila i cit pro krásno a lidské pocity.

Sociální oblast: Nadané děti jsou charakteristické svou nezávislostí, samostatností, vstřícností a přiměřenou sebedůvěrou. Jejich empatie je na vysoké úrovni, jsou schopny spontánně pomáhat a ani potřeby ostatních dětí jim nejsou lhostejné. Jsou však také netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním. Vztah s vrstevníky se liší dle vývojového období talentovaných. V předškolním věku bývají iniciátory a organizátory her, ve školním věku o tuto dominanci ostatní děti nestojí, často je tedy vytlačují na okraj a do izolace.

2.2 Potenciální problémy intelektově nadaných dětí

S mýtem, že nadané děti nemívají zásadní problémy, se v běžné populaci setkáváme dodnes. Avšak odborníci a rodiče talentovaných mi dají za pravdu, že děti s nadáním potíže skutečně mají a navíc jejich závažnost často předčí i problémy dospělých.

Tímto tématem se zabývala řada odborníků, kteří dospěli k názoru, že spousta možných problémů, se kterými se nadané děti potýkají, pramení z tzv. vývojových nevyrovnaností. Mezi velmi vyvinutou kognitivní oblastí a „zaostávajícími“ stránkami vývoje emocionálního, sociálního, či motorického se rozevírá hluboká propast, která může vést k řadě potíží. Příklad uvádí Dočkal (2005), a to nadané dítě při vstupu do školy. Teprve dozrává jeho jemná motorika a jasná, konkrétní představa něco napsat, či nakreslit, může narazit na odpor jeho schopností, protože to motoricky ještě nedokáže. V konečném důsledku to může vést k negativním emocím, někdy i ke ztrátě úsilí.

V následujícím výkladu bych chtěla shrnout možné problémy nadaných dětí, se kterými se mohou potýkat jak ony samy, tak nejbližší okolí. Zároveň tak doplňují komplexní charakteristiku talentovaných. Pro větší přehlednost jsou rozděleny do oblastí: problémy osobnostní, emocionální a sociální, potíže ve výchovně – vzdělávacích institucích.

2.2.1 Osobnostní problém talentovaných – Perfekcionismus

Úvod této podkapitoly nejlépe vystihuje Dočkal (2005, str. 132) slovy: „*Nadané dítě může být vyrovnané i nevyrovnané, oblíbené i neoblíbené, introvertní i extrovertní, stejně tak jako kterékoliv dítě s průměrným nebo podprůměrným talentem.*“

Jsou však jisté charakteristické znaky, kterými disponuje většina dětí s talentem. Jedním z nich je perfekcionismus. Na jedné straně velký hnací motor, jenž neustále motivuje k lepším a lepším výkonům, na druhé straně obtížné břemeno, které 15 – 20 % talentovaných považuje za překážku v kariéře (Kavenská, 2011).

Nadané děti si staví vysoké cíle a mají nutkavou potřebu dělat věci dokonale. Zaměřují se na detaily do takové míry, že jim uniká to podstatné. Jsou nadměrně ctižádostivé a svědomité, vše musí být za každou cenu bezchybné. V případě neúspěchu se nedokážou vyrovnat s nedokonalostí své práce, k zoufalství je přivádí jejich neschopnost výsledku dosáhnout. Proto také nezřídka propadají afektivním záchvatům. Tyto charakteristiky navíc mohou posilovat i rodiče, kteří od svého potomka očekávají stoprocentní výkon (Kavenská, 2011; Vondráková, 2002 [online]).

2.2.2 Emocionální problémy nadaných dětí

Emocionální problémy nejsou u nadaných dětí příliš časté, L. S. Hollingworthová označila rizikovou pouze skupinu dětí s IQ nad 180, což je méně než jedno z milionu. Přesto je zde pro komplexnost tématu uvádím. Tatáž autorka vidí příčinu těchto problémů v rozdílu „inteligencí dospělého“ a „emocemi dítěte“ a jeho projevy především v oblasti sociální, které se budu věnovat níže (Dočkal, 2005).

Jak uvádím v kapitole 2.1.2, u dětí s nadáním se setkáváme s nepřiměřenou výbušností a impulzivností, což někteří autoři (např. Dočkal, 2005) přisuzují poruše emocionality, považmo problému osobnosti. S tím však nesouhlasí Machů (2010), která tyto projevy dítěte považuje za „lišící se“, což mohou právě někteří učitelé vnímat negativně, tudíž jako jev problematický. Dokládá to i významná britská psycholožka J. Freemanová (In Dočkal, 2005, str. 132), která tvrdí, že „*nadané děti jsou stejně emočně stabilní jako všechny ostatní*“. Já osobně se přikláním ke druhému z názorů, což také dokládám rozčleněním své práce.

2.2.3 Sociální problémy nadaných

Je pochopitelné, že nadané dítě se svým mimořádně rozvinutým intelektem jen těžko najde sobě rovného mezi vrstevníky, se kterým by mohl sdílet své zájmy. Cítí se odlišně a jinak, mají pocit, že jim nikdo nerozumí. Proto se častěji obrací do řad starších dětí, či dospělých, kde by mohly nalézt partnery na své úrovni. Ne vždy však narazí na pozitivní odezvu. Talentované dítě má tendenci starat se o druhé, ovládat je, organizovat jim program, což málokdy v přátelství vyhovuje. Narážejí tak na odpor a stávají se neoblíbenými, což vede k jejich izolaci a pocitu osamění (Dočkal, 2005; Hříbková, 2007).

Navíc i v sociálních vztazích se dostává na povrch jejich přecitlivělost a v případě kritiky od vrstevníků mohou být velmi zranitelní. Spolužáci mohou na jedné straně nadaného vrstevníka obdivovat, na druhé straně se setkáváme také se závistí až s nepřátelstvím (Hříbková, 2007).

2.2.4 Problémy ve výchovně – vzdělávacích institucích

Přestože se to může zdát zvláštní, i nadané dítě může mít potíže ve výchovně – vzdělávacích institucích. Jak popisuje Kašpárková (2009), problémy mohou nastat už v mateřské škole, kde se dítě s výjimečnými schopnostmi často nudí a má pocit, že tam jen „ztrácí čas“, protože se nemůže naplno věnovat svým zájmům. Hry mu připadají hloupé a dětské, a pokud nemá možnost volby činností, vyrušuje. Je velmi aktivní, po obědě nechce spát a není zde nikdo, kdo by odpovídal na jeho nekonečné zvědavé otázky.

V případě, že dítě s talentem není po ukončení mateřské školy zařazeno do speciálních edukačních programů a navštěvuje běžnou základní školu, je pochopitelné, že to může přinést řadu problémů. Nemusí se tolik snažit, aby učivo zvládl, často „těží“ ze své vynikající paměti a logického usuzování. Domácí úkoly nevypracovává, jsou pro něj ztrátou času a raději se učí něco nového. Zadání příkladů si nepíše, protože výsledek ví dávno „z hlavy“. Takové chování nejen že může učitel vnímat problematicky, ale vede také k tomu, že si dítě nevytvoří řádné studijní návyky, protože učit se dosud nepotřebovalo, a pohoří tak na vyšším stupni vzdělávání (Hříbková, 2007).

Navíc takový žák nemá rád procvičování učiva, odmítá určování práce a příkazy, je netrpělivý při pomalém tempu práce třídy, je netolerantní k nedokonalosti své i ostatních. Vnější pozorovatel pak považuje nadaného žáka jako roztěkaného, nepozorného, vyrušujícího,

přestože dítě samo o sobě takové není, ale vše pramení z nevyhovující výuky (Machů, 2010).

Proto je namístě zde zdůraznit význam specifických edukačních programů pro mimořádně nadané děti, které jsou řazeny k žákům se speciálními vzdělávacími potřebami. Naštěstí je dnes stále více možností, ať už speciální školy a třídy pro talentované, integrovaná edukace s individuálním plánem, či jejich kombinace, kdy dítě z běžné třídy odchází na část dne do třídy speciální. Příležitostí je dnes skutečně hodně a rodiče by výběr základní školy pro své dítě rozhodně neměli podceňovat (Kašpárková, 2009).

Na závěr této kapitoly bych chtěla dodat, že ne všechny nadané děti mají problémy. Hříbková (2007) uvádí, že přibližně jen 15 – 20 % talentovaných může mít výraznější potíže, jinak se ve většině případů neliší od běžné dětské populace.

Pevně věřím, že se mi povedlo splnit cíle, jež jsem si stanovila v úvodu této kapitoly. Že laická veřejnost po přečtení předešlých charakteristik postupně zboří mýty o dětech s talentem a že rodiče, co mají čest vychovávat nadaného potomka, zde mohli najít vodítko k jejich případné identifikaci – a snad včasné, aby se mohli dostatečně připravit na život, který rozhodně nebude „procházkou růžovým sadem“. Bude plný nástrah, neobvyklých situací a možná i potíží, které jsou neobvyklé. I proto u nás však fungují spousty pedagogicko-psychologických poraden, jejichž činnost by rodiče neměli podceňovat. A hlavně, pořád by neměli zapomenout na to, že jsou to jen děti a „*děti mají právo být dětmi*“, ať už jsou nadané, nebo ne. Nebo právě proto?

3 RODINA NADANÉHO DÍTĚTE

Těmi, kdo tráví s nadanými dětmi nejvíce času, kdo jim pomáhá vstupovat do života a také řešit jejich problémy, jsou na prvním místě rodiče. Podle Landau (2007, str. 108) jsou „*učitelé svých dětí, kteří jim ukazují, jak se žije život.*“ Demonstrují, co je správné, co je žádoucí, nebo co je naopak nevhodné a zakázané. Snaží se své děti vést tím „správným“ směrem, pomáhají jim překonávat překážky, sdílejí s nimi osobní porážky, ale i výhry. Jsou tady, aby byli oporou, aby podpořili, vedli, milovali. A v neposlední řadě také proto, aby mimořádné schopnosti svých dětí pomáhali rozvíjet. Podle mého názoru si málokterý rodič uvědomuje svoji zodpovědnost, přestože na jejich bedrech stojí celá budoucnost jejich nadaného potomka. A jak říká i Campbell (2001, str. 141): „*Existují sice děti, které dokážou překonat všechny překážky a z nichž vyrostou vysoce úspěšní jedinci, ale to jsou výjimky. Všechny ostatní potřebují pomoc rodičů!*“

3.1 Rodina

Narozené dítě je velmi slabé, plastické a je zcela oddané svým rodičům. Rodina je také prvním místem, kde se setkává s výchovným působením a během pár let od ní získá základ, který bude potřebovat celý život. Špatné charakterové rysy dospělého člověka pak často dáváme na bedra rodičům a jejich nevhodné výchovy. U intelektově nadaných dětí tomu není jinak, ba dokonce jejich úspěch je z velké části právě v rukou rodičů. Nejen proto považují rodinnou výchovu za důležitou a rozhodla jsem se ji také podrobit výzkumu. Na úvod je však potřeba pár teoretických řádek.

„*Rodina je společenství lidí, svazek dvou rovnoprávných partnerů, malá sociální skupina či buňka, společenská jednotka, která vzniká na základě manželského a pokrevního svazku a představuje komplex specifických vztahů mezi mužem a ženou, mezi rodiči a dětmi, rodinou a společností*“ (Opatřil a kol., 1985, In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 1998).

Jádro rodiny tvoří matka, otec a jedno, či více dětí. Tito členové bydlí pod jednou střešou, kde jsou daná jistá pravidla. Mají svoji kulturu, duchovní a společenské tradice. Plní také řadu funkcí, např. dle Grecmanové, Holoušové, Urbanovské (1998) funkci biologicko-eroticickou, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a výchovnou.

3.2 Rodinné prostředí nadaných dětí

Rodinné prostředí je považováno za významný faktor ovlivňující vývoj nadaných dětí. Působení tohoto sociálního prostředí se totiž ve výrazné míře podílí na formování základní genetické výbavy nadaného jedince. Laznibatová (2007) věnovala svůj čas výzkumu těchto faktorů v rámci rodinného prostředí a uvádí následující:

- a) **Vzdělanostní úroveň rodičů** – Ve výzkumech se potvrdilo, že dosažená úroveň vzdělání rodičů pozitivně ovlivňuje vývoj dítěte. Čím mají rodiče pozitivnější vztah ke vzdělání, tím lépe rozvíjí a podporují zájmy a potřeby nadaného dítěte a také je pro něj rodinné prostředí více stimulující.
- b) **Věk rodičů** – Z výzkumu intelektově nadaných dětí vyplynulo, že je zde mírná tendence k vyšším věkovým hranicím rodičů. Tento postoj se může vysvětlovat i tak, že vysokoškolští lidé oddalují vstup do manželství a narození dětí.
- c) **Počet dětí v rodině** – Ve skupině respondentů více jak 80% tvoří rodiny s jedním nebo dvěma dětmi. Navíc bylo téměř 50% nadaných dětí prvorozených a 30% druhorozených. Může se zde potvrzovat i hypotéza ze starších biologických a psychologických teorií, že největší genetický potenciál získává od rodičů dítě prvorozené, později narozené děti mají těchto zděděných genetických dispozic méně.
- d) **Klima rodinného prostředí** – Je považována za nejdůležitější faktor rozvoje nadání dítěte. „*Rodičovská péče a způsoby komunikace rodič-dítě jsou mimořádně důležité při výchově a rozvoji nadaného jedince. Dítě je už od malička ovlivňováno oběma rodiči (...) a přebírá z nejbližšího okolí vzory chování, způsoby, postoje a očekávání, které jsou typické pro jeho rodinu*“ (Laznibatová, 2007, s. 188).

Výše uvedený popis rodinného prostředí potvrzuje také výzkum, který provedl Campbell (2001) během několikaleté práce s rodinami s talentovaným členem. Samozřejmě i zde platí, že „výjimka potvrzuje pravidlo“ a nelze se těmito faktory řídit zcela striktně.

Řadu zahraničních výzkumů a studií na toto téma provedl také Heider (2008) a přišel s poznáním, že rodiny se v postojích k nadání svého potomka rozdělují do dvou skupin. Charakteristiky jsou následující:

1. Rodina akcentující nadání dítěte – má většinou již zkušenosti s talentovaným jedincem v širší rodině, proto i identifikace probíhá v raném dětství prostřednictvím je-

jich členů. Výchova je orientována na poznání a dobré vztahy v rodině, nadání dítěte je přijato velice kladně s úmyslem jej rozvíjet. Lidé s těmito charakteristikami zabírali ve výzkumu cca dvě třetiny z celkových respondentů.

2. Rodina bez vyhraněného vztahu k poznání – většinou nemá zkušenosti s nadáním v širší rodině, proto i identifikace probíhá často později až prostřednictvím pedagogických pracovníků. Výchova je orientována na úspěch a kariéru.

3.3 Reakce rodičů na diagnózu „nadané dítě“

Reakcí rodičů na diagnostikování nadání jejich dětí se ve svých výzkumech zabýval Porter (2005) a došel ke zjištění, že reakce na nadání jsou velmi podobné s reakcemi na handicap. Protože obě diagnózy běží souběžně s rodinou, obě dvě jsou „výjimečné“ a obě mají speciální vzdělávání, rodiče často přicházejí domů s tím, že talent je jistý druh postižení. Často jsou pak smutní, našťvaní, se ztracenou sebedůvěrou. Mohou se také cítit ignorovaní a izolovaní od ostatních.

I samotné děti se pak mohou cítit odlišné. Mohou být smutné, zmatené, lítostivé a nemusí mít nejmenší potuchy, že za těmito pocity stojí nadání. Proto Porter (2005) apeluje na všechny rodiče, aby svým potomkům náležitě vysvětlili, proč jsou odlišné, respektive proč jsou jiní všichni kolem nich. On sám dává ve své knize příklad, jak na to: Popište dětem, že jejich mozek je přístroj k tomu, aby se mohly učit, ale i k tomu, aby mohly například běhat. Jsou lidé, kteří dokážou běhat rychleji než jiní. A jsou také lidé, jejichž mozek je schopen učit se rychleji, než mozek druhých, nebo než je obvyklé.

Talentované děti potřebují vědět, že jsou nadané, a co to pro ně znamená. Měly by chápat, proč se cítí odlišné od ostatních, ale že je to v pořádku. Jejich psychologické potřeby jsou stejné, jako potřeby každého z nás (Porter, 2005).

Jinými slovy: Děti, které se *odlišují od normy* a které mají rozdílné životní zkušenosti *kvůli tomuto důvodu*, potřebují pomoc s pochopením, proč tomu tak je. Skutečné porozumění vlastního nadání vede k lepšímu pochopení společnosti a přijetí od ostatních (Ruf, 2002 [online]).

4 RODINNÁ VÝCHOVA NADANÉHO DÍTĚTE

Řada odborníků připisuje rodinné výchově nemalý význam, zvláště v prostředí nadaných dětí, ale přesto se v české literatuře objevuje tato tematika stále ještě zřídka. Vzorem pro zpracování této kapitoly mi bude stát J. Cambell s knihou *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*, další inspiraci a především informace k výchově v rodině budu čerpat také od E. Landau, L. Porter, J. Laznibatové a od manželů Fořtíkových. Snad se mi tak podaří zodpovědět na otázku: Co vlastně znamená být rodičem talentovaného dítěte? Jaké z toho plynou povinnosti, či zda se dá výchovné řízení udržet v pohodové rovině? Jaké to přináší strasti a radosti?

4.1 Výchova

„Výchova je záměrné, cílevědomé působení, které se projevuje všestranným formováním osobnosti a má adaptační, anticipační a permanentní charakter. Je to specificky lidská činnost“ (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 1997, s. 50).

Záměrným a cílevědomým působením myslíme promyšlené vytyčení výchovného ideálu. Naše výchovná činnost by tak měla mít cíl a záměr, jinak by mělo naše působení chaotický ráz. Všestranným formováním člověka rozumíme harmonický rozvoj po stránce duševní, kognitivní, volní i fyzické. Adaptační charakter znamená orientaci výchovy na současnost, což je důležité pro uplatnění jedince ve společnosti, a anticipace je předvídaní vývoje lidského poznání a kvalit, které je u člověka nutné rozvíjet, aby obstál nejen dnes, ale i v budoucnosti. Permanentní je výchovné působení trvalé, nepřetržité, stálé (Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 1997).

4.2 Výchovné přístupy v rodině

Nalézt vhodný vztah k dětem není pro rodiče mnohdy snadné. Na jedné straně stojí příliš mnoho zákazů a příkazů, na straně druhé zase přílišná shovívavost. Najít tu správnou a ideální zlatou střední cestu není vždy tak jednoduché, a přestože se o mimořádně nadaných dětech tradují mýty, že si se vším poradí vždy samy a nepotřebují nad sebou výchovnou ruku, jsou to pořád jen děti, které se bez vzoru neobejdou. A i když mají vyšší IQ, stále mají právo dětmi být.

S typologií výchovných přístupů se setkáme téměř v každé knize o rodině. Nejběžnější členění uvádějí Grecmanová, Holoušová, Urbanovská (1998), které je člení klasicky na výchovu autoritativní, liberální a zdravou rodinnou, neboli demokratickou.

a) **Autoritativní výchova** – Dominantní člen rodiny prosazuje svoji autoritu, a to neustálým příkazováním a zakazováním, čímž se narušují vzájemné citové vazby. Dítě není přijímáno takové, jaké je a je brzděn rozvoj jeho samostatnosti. Taková výchova u potomka vyvolává pocity úzkosti, strachu, křivdy, můžeme se u něj setkat také s agresivitou, vzpourou, s poruchami sebehodnocení. Takový rodič by neměl zapomenout na důležitost svobodného rozvoje dítěte.

b) **Liberální výchova** – Dítě je středem pozornosti, rozhoduje o chodu domácnosti, ovládá své rodiče. Ti na něj kladou nízké požadavky, příliš jej odměňují a také mu odstraňují veškeré překážky, což vede k vysokému sebevědomí dítěte s obrovskou dávkou svobody a k problémům s plněním povinností. Tento kamarádský vztah pro výchovu rozhodně není ideální, R. Palouš vztah mezi rodiči a dětmi komentuje slovy: „*Kamarádi se mohou, když to neklapne, rozejít, rodičovství nekončí ani smrtí*“ (Palouš, 1990, In Grecmanová, Holoušová, Urbanovská, 1998, s. 14).

c) **Zdravá rodinná výchova** – Často nazývána výchova demokratická a je považována za nejideálnější typ výchovy. Dle Hlásny 2006 je dítě jak subjektem, tak objektem výchovy, působí na něj pozitivní vzory a chová se bezprostředně. Rodiče mají porozumění pro jejich individuální potřeby, vedou je k rozvoji iniciativy a samostatnosti, ale i k zodpovědnosti, disciplíně a respektování práv ostatních.

S. Hlásna (2006) ve své publikaci charakterizuje navíc následující druhy výchovných přístupů:

d) **Ambiciózní výchova** – Nesplněné ambice rodičů má realizovat jejich dítě, stanoví tak pro něj často nereálné cíle.

e) **Demobilizující výchova** – Rodiče soustavně podceňují a devalvují schopnosti jejich dítěte.

f) **Patologická výchova** – Typické pro ni je patologické chování rodičů (alkoholici, neurotici). Podtypem je i výchova laxní, která je charakteristická nezájmem o jiné členy v rodině, každý se stará jen sám o sebe.

g) **Repulzivní výchova** – Projevuje se odmítnutím postiženého dítěte, a to buď zjevným, nebo skrytým.

Otázce, který z daných přístupů je neoptimalnější ve výchově mimořádně nadaných dětí, se věnovala také řada autorů a ve svých výzkumech pouze potvrdili názor, že ať už je intelekt dítěte na jakékoli úrovni, stále je třeba k němu přistupovat jako k rovnocennému partnerovi. K demokratickému působení na dítě s talentem ve svých pracích přiklání např. J. Campbell (2001), J. Laznibatová (2007), či E. Landau (2007), nezapomínají však dodat, že jakákoliv občasná odchylka k jiným krajním přístupům je omluvitelná, možná k rozvoji nadání až žádoucí. O konkrétních výchovných specifikách budou pojednávat následující kapitoly.

V odborné literatuře se setkáváme s celou řadou různých členění výchovy, které i rozdílní autoři nazývají odlišně. Čáp (1996) způsob výchovy v rodině rozděluje na emoční vztah k dítěti a vlastní řízení. Podobně se k tomu staví i Raser (2000), který ve své publikaci popisuje dva typy rolí, které rodiče hrají ve vztahu ke svému dítěti a výchovný vztah tak rozděluje na vztah osobní a funkční. Tohoto členění se budu držet i já ve své práci.

4.3 Funkční vztah rodičů a nadaného dítěte

Od rodičů pečujících o své dítě, ať už nadané, či nikoli, se očekává, že jej připraví na život ve společnosti, vybudují mu základnu pro jejich veškerou budoucí existenci, ukážou mu směr, kterým bude vhodné se ubírat. Jsou tu od toho, aby svým potomkům pomohli nalézt poznání, kým jsou a mají v životě být. Aby jim pomohli objevit a splnit osobní mise. Předpokladem pro to všechno je však slušné chování, respektování hranic a nastavených pravidel, úcta k ostatním. Otázkou, „jak na to“ se zabývala spousta autorů, konkrétní rady a návody, jak vychovávat děti nadané s důrazem na rozvoj jejich schopností prezentuje Campbell (2001), Dočkal (2005), Landau (2007), Porter (2005) a jiní.

4.3.1 Socializace

Ať už rodina vychovává dítě s jakoukoliv mírou intelektu, jedním z jejich hlavních úkolů je také socializace.

Geist (2000, s. 270) definuje: „*Socializační proces je sociální interakční proces, jímž si jedinec po celý život osvojuje soustavu hodnot, norem, zvyklostí a dalších relevantních faktorů, platných v příslušném hodnotovém systému sociálních útvarů, k nimž během svého života patří.*

Proces socializace popisuje mj. i Freeman (1979) a přirovnává jej k pomoci bezradnému cizinci. Musí mu být prezentován kulturní obrázek pro něj nové země, včetně nového jazyka, je od něj vyžadováno určité chování, musí vědět, které aktivity jsou vhodné, a které nikoli. A ani on, ani narozené dítě, kteří vstupují do socializačního procesu, nejsou stroje, ale živé organismy, rozvíjející se pomocí interakce s druhými lidmi.

Účel ani formy socializace se pro nadané dítě nijak neliší. Jediná potíž může nastat v případě, že se bude cítit příliš spoutané konvencemi a rigidní výchovou, do které on sám nebude zapadat, v krajní nouzi může až „vybuchnout“. Přesto je důležité i tyto rodičovské úkoly zvládnout a přidělit dítěti roli „člověka“, který má své potřeby, přání, záměry, ale který se také musí naučit žít spolu s jinými lidmi, nejen vedle nich (Freeman, 1979).

4.3.2 Vedení dítěte k odpovědnosti

Otázku odpovědnosti a nezávislosti dítěte ve své publikaci nastínil Campbell (2001). Radí rodičům, aby ještě i v prvních letech školní docházky dítě spíše vedli a soustředili se na cíl vštípit mu správné pracovní návyky a smysl pro odpovědnost. Až v pozdějších letech mu mohou poskytnout více volnosti a nezávislosti při studiu. Intelektuální závislost a nezávislost je v tomto případě myšlena jako rovnováha mezi limitovanou svobodou přemýšlet a bádát o různých nápadech a principech a mezi ponecháním volnosti tyto nápady realizovat.

Dočkal (2005) navíc dodává, že se tato problematika rozhodně nemá podceňovat. Je důležité své dítě, ať už je nadané, či ne, vést k odpovědnosti za jejich rozhodnutí a ke spoluodpovědnosti za rozhodnutí, která rodina učinila společně. Rozhodně je špatný přístup ten, kdy si dospělí nechají diktovat od svých potomků, ale i druhá krajnost, kdy rodiče rozhodují bez přítomnosti svých dětí. Je nesprávné být direktivní, ale i příliš povolný.

Výstižné shrnutí nabízí Campbell (2001, s. 51): „*Rodiče, kteří nechávají děti, aby rozhodly o všem samy, a netrvají na tom, aby za svá rozhodnutí také přejímaly plnou odpovědnost, mohou zpomalit jejich duševní vývoj.*“ A nejen to. Stoprocentní „náklad“ odpovědnosti na dítě je pro něj příliš velkou zátěží, která zároveň podkopává důvěru a autoritu k dospělým (Ruf, 2002 [online]).

4.3.3 Výchovné metody

Výchovné metody řada autorů definovala různě, např. Grecmanová, Holoušová, Urbanovská (1997) uvádějí, že se jedná o postupy a způsoby, které vedou k vytyčenému výchovnému cíli. Jsou uplatnitelné pro konkrétní oblast výchovy a je nutné brát v potaz věk a individuální zvláštnosti dítěte. Rozličné jsou také jejich způsoby dělení, já se nechala inspirovat Campbellem (2001), který zdůraznil pouze ty metody, jež se uplatnily při výchově mimořádně nadaných dětí, a které jdou ruku v ruce s rozvojem jejich schopností. Blíže je popisuje v následujících podkapitolách.

4.3.3.1 Stanovení režimu dne

Stanovení režimu dne je považováno za výchovný prostředek vycházející z typického přísloví „Opakování je matka moudrosti“ a je zdůrazňován mnoha předními pedagogy již po staletí. Režim dne můžeme charakterizovat jako „*uspořádání prostředí a času, které tvoří vnější rámec pro život a činnost člověka*“ (Bendl, 2004, s. 60).

Na režimu je nejdůležitější to, že se z něj stane pracovní návyk. Campbell (2001) doporučuje pro nadané děti stanovit jisté návyky hned na počátku školní docházky, např. dělat domácí úkoly vždy ve stejnou dobu, nebo je mít hotové do předem vymezeného času, sledovat každý týden ve stejnou dobu jeden konkrétní televizní vzdělávací program, pravidelně chodit v určité dny do knihovny, nebo stanovit jasnou dobu pro zábavu. Jakmile se zavede tento systém, dítě se podle něj naučí pracovat a eliminuje se tak jeho možná nechuť k práci, potažmo i „lajdačení“. Jednoduchým výchovným prostředkem tak předem minimalizujete možné bariéry, které mohou být brzdou v rozvoji nadání. Řád také chrání před destruktivními impulsy a posiluje vnitřní kontrolu dětí.

Je však důležité vyhnout se krajnostem. Dětem s talentem rozhodně neprospívá „kasárenský režim“, ale ani život bez pravidel. Příliš mnoho pravidel svazuje aktivitu, na druhou

stranu dítě bez režimu a bez hranic může být nejisté, ustrašené a neustále se bude setkávat jen s ustupováním. Řád by měl být proto optimální, ne příliš úzký, musí však být jasně stanovený – tak jako hra má svá pravidla (Landau, 2007).

Stanovení režimu dne a jasných pravidel je stejně důležité jako jejich následná kontrola. Campbell (2001) ji považuje za klíčový faktor úspěšného vzdělávání. V opačném případě dítě nepracuje tak intenzivně, jak by mohlo, a zůstává pozadu. Dočkal (2005) navíc dodává, že kontrola nesmí mít povahu napomínání a nepřetržitého dohledu, ale rodič by měl být o všem, co jeho potomek dělá, informován a podle potřeby jej usměrňovat.

4.3.3.2 *Jít jako rodič příkladem*

Příklad můžeme vymezit jako „*prostředek, pomocí kterého je lidem prezentováno chování ve smyslově vnímatelné či alespoň konkrétně představitelné podobě*“ (Bendl, 2004, s. 65) a výstižně jej formuloval i Komenský slovy „*dítka opičátka jsou*“.

Jeho princip je jednoduchý, avšak v praxi se realizuje již o poznání hůře. Rodiče jsou pro své děti vzorem jak v dobrém, tak ve špatném, proto by se měli zamyslet nad tím, jací jsou a jaké dítě chtějí vychovat. „*Chování a způsob života rodičů je pro dítě daleko víc platné než záplava prázdných slov*“ (Campbell, 2001, s. 45) a je jen na rodičích, aby si tuto odpovědnost uvědomili. Oni sami by měli být vzorem vlastností, které se snaží svému potomkovi vštípit. Ten se učí velmi rychle napodobovat, a co uvidí, že dělají rodiče, bude dělat také (Campbell, 2001).

4.3.3.3 *Odměny a motivace*

Odměna je „*způsob ocenění, respektive hodnocení chování nebo činnosti člověka*“ (Bendl, 2004, s. 130) a v souvislosti s rozvojem nadání dětí se o ní autoři zmiňují velice střídavě. Uznávají drobné odměny za dobré výsledky, či úspěchy, nejvíce se však osvědčily pochvaly. Z mnohaletých výzkumů Campbella (2001) vyplynulo, že rodiče nadaných dětí chválí často a konkrétně, potomek si musí být jistý, na kterou konkrétní situaci je chvála vázána. Nejen že se tak buduje pozitivní klima domova, ale hlavně se zvyšuje sebedůvěra dítěte.

Motivace, sebedůvěra a úspěch jsou vzájemně propojeny, jdou ruku v ruce a doplňují se. Celý proces začíná zvýšením sebedůvěry dítěte, a to pochvalou, byť i za malý úspěch. Má-li jí již dostatek, chce danou činnost dělat co nejlépe, čímž dosáhne úspěchu. Jakmile jed-

nou nadané dítě ochutná plody svého zdaru, zvýší se tak jeho motivace. Sebedůvěra sílí a celý cyklus se opakuje. Jak už bylo řečeno, veškerá stimulace začíná u rodičů a již dříve zmíněné chvály. Dítě potřebuje angažované a aktivní rodiče. Nedostatek jejich pozornosti a zájmu jej silně brzdí ve vývoji a vzbuzuje dojem, že úspěch není důležitý a zároveň se sníží jeho motivace a sebedůvěra (Campbell, 2001).

4.3.3.4 Vyvíjení tlaku na dítě

Campbell (2001) chápe psychologický tlak jako uplatňování mentální, psychické síly jedné osoby vůči jiné osobě s cílem, aby tato osoba něco vykonala.

Při podpoře nadání dítěte, kdy je cílem, aby ze sebe vydalo co nejvíce, je psychologický tlak velmi důležitý, rodiče však musí „jednat v rukavičkách“. Jejich požadavky musí být rozumné, realizovatelné a dítě by je mělo vnímat jako zájem o ně samotné. Literatura pro tuto „zlatou střední cestu“ používá termínu angažovanost (Campbell, 2001).

Formy tlaku se různí s každou konkrétní situací, někdy je vyvíjen pomocí otázek „Jak jsi dopadl(a) dneska při testu?“, jindy je nutné použít samotné příkazy „Zůstaň zítra déle ve škole a zajdi na doučování z matematiky!“, důležité je, aby rodič rozpoznal, kdy a jak má který druh použít, a jednat tak, aby se na výkonnosti dítěte projevil pozitivně, tzn., aby se zvýšila kvalita práce a hrdost nad tím, že ji zvládlo (Dočkal, 2005).

Opět je nezbytné upozornit na dvě krajnosti, kterých by se rodiče měli vyvarovat. Jestliže je na dítě vyvíjen tlak nepřetržitě, začne se bát chyb a neúspěchů, což je může dovézt až k zoufalství. Na druhou stranu dětství bez nátlaku je také škodlivé, protože dítě si s nimi nebude vědět rady v dospělosti. Právě rodiče jsou zde od toho, aby své potomky naučili, jak tlak zvládat a jak s ním žít (Campbell, 2001).

4.4 Osobní vztah rodičů a nadaného dítěte

Raser (2000) zdůrazňuje, že funkční a osobní stránka vztahu jdou ruku v ruce. Jedna nemůže existovat bez druhé, navzájem se ovlivňují a doplňují. Přestože rodičům může připadat stránka funkční náročnější na realizaci, mnohdy je tomu právě naopak a schopnost komunikace, podpory a pomoci by rozhodně neměla být podceňována, zvláště v případě nadaných dětí. K úplnosti je třeba ještě dodat, že osobní vztah je tvořen také vzájemnou láskou,

úctou, přátelstvím, péčí apod. a vytváří tak pevný emocionální základ dítěte. Jak dodává Landau (2007, s. 101): „*Emocionální základnou vývoje dítěte je láska rodičů, jež mu dodává jistotu vejít do světa, který je mu neznámý, a provokuje k dobrodružstvím ducha a citů.*“

4.4.1 Komunikace a čas vyhraněný pro dítě

Campbell (2001) apeluje na význam komunikace mezi rodiči a (nadanými) dětmi, přebírá dokonce klíčovou roli v utváření vzájemného vztahu. Základní podmínkou je však její „nehraňčenost“, komunikaci s dítětem je potřeba věnovat tolik času, kolik je potřeba, nelze si jej předem vymezit. Je třeba s ním být *kdykoliv* to potřebuje. Stejně podstatným umem rodičů by mělo být i naslouchání. Dítě musí cítit, že je o něj skutečně doma zájem a skrze komunikaci se na dění v jeho životě mohou rodiče podílet spolu s ním.

4.4.2 Podpora a pomoc rodičů

„*Vaše dítě bude úspěšné, když mu dáte najevo, že máte zájem na jeho vzdělávání, když je budete povzbuzovat k nejlepším výkonům a když budete vyjadřovat své přesvědčení, že to dokáže*“ (Campbell, 2001, s. 143).

Rodič by měl ideálně přijmout partnerskou roli ve vztahu ke svému potomkovi, spolupracovat s ním, společně překonávat překážky. Vědomí, že s ním „táhne za jeden provaz“, umožní dítěti vytrvat v jeho úsilí. Rodič by měl být „po ruce“ vždy, když je požádán o pomoc. Ne více, ne méně. Příliš mnoho pomoci snižuje sebevědomí dítěte a vzbuzuje v něm pocit bezmocnosti. Na druhou stranu, nezájem o jeho problémy si může interpretovat jako nezájem o ně samotné. Dítě by si mělo být jisté, že je na prvním místě (Campbell, 2001).

4.5 Rozvíjení intelektu v rámci rodiny

Další konkrétní návody, co rodiče mohou udělat pro maximální rozvoj potenciálu jejich dětí, uvádím v této kapitole. Základem je zajistit všechny nezbytné prostředky k vzdělávání a zároveň omezit na minimum možnosti rozptylování během učení.

Hlavní podmínky k rozvoji intelektu Campbell (2001) popisuje v pěti bodech:

1. Zajistit pohotovou atmosféru v rodině – v domácnosti, kde vládne chaos, napětí, obavy a neshody dítě nemůže produktivně pracovat,

2. nepodceňovat vzájemnou komunikaci – tento jev jsem nastínila již v předchozí kapitole,
3. zajistit dostatek knih, periodik, slovníků a příruček – literatura rozšiřuje intelektuální schopnosti,
4. umožnit sledování vzdělávacích televizních pořadů a
5. umožnit dětem přístup k počítači – ovšem pouze za účelem vzdělávání.

Dočkal (2005) zdůrazňuje také význam pohybových aktivit, které potřebuje ke zdravému vývoji každé dítě. Je nutné zabezpečit intelektově nadanému potomkovi mnohostrannou stimulaci.

Konkrétní aktivity, které mohou rodiče s nadanými dětmi dělat za účelem rozvoje jejich mimořádných schopností, popisují manželé Fořtíkovi (2007) ve své publikaci. Ta může být skvělou inspirací pro smysluplné využití volného času nadaného dítěte spolu s celou rodinou.

- a) **Rozvoj verbálních schopností** – K zaručeným způsobům, jak rozvíjet schopnosti verbální patří čtení knih, luštění křížovek, osmisměrek a slovních kvízů, psaní slohů, pravidelné přednášení před skupinou osob, ale také hraní deskových her, jako např. Scrabble, Kris Kros, Amos Český.
- b) **Rozvoj logického myšlení** – Existuje spousta úloh, ve kterých se dítě může zdokonalovat v této oblasti. Mezi typické patří ty, kde je úkolem najít to, co nepatří mezi ostatní, logické dvojice, hádanky. Pro inspiraci rodičům se uvádí také deskové hry Othello, Go, Bláznivá křížovka, Cluedo, Želví závody, Hlavoľam Cube 21.
- c) **Rozvoj numerických dovedností** – Základním úkolem těchto úloh je hledání klíče k různým šifrám, konkrétně jsou doporučovány hry jako Ztracená města, Rummi-kub číselný, Bluf, Da Vinci Code, Koňský trh apod., další možností jsou také šifrovací hry, na jejichž tvorbě se mohou podílet sami rodiče.
- d) **Rozvoj vnímání** – Kvalitní vnímání je vyzdviňováno především pro své využití v praktickém životě a jako příklady deskových her Fořtíkovi uvádí: Pipeline, Blokus, Digit, Jungle Speed, Set, Dračí doupě, Dračí hrad.

Pro další inspiraci rodičům uvádím také knihu *Jak odmalička rozvíjet inteligenci dětí* autora Nessia Laniada.

4.6 Závěrečné desatero výchovy nadaného dítěte

Pro shrnutí celé kapitoly týkající se výchovy talentovaného dítěte jsem vybrala „Výchovné“ desatero pro rodiče, které ve své publikacích zveřejnil Campbell (2001) a doplnil jej dále Dočkal (2005, s. 137). Jedná se o výstižné rady, jejichž zdůvodnění a popis je prokládán celou teoretickou částí mé bakalářské práce.

1. „Mějte své děti rádi a dávejte jim to najevo.
2. Najděte si na své děti vždycky dostatek času.
3. Uplatňujte svůj vliv adekvátním způsobem.
4. Stanovte rámcová pravidla pro učení, pomoc v domácnosti, zábavu i odpočinek a kontrolujte jejich dodržování.
5. Vytvořte dětem vhodné podmínky na učení a rozvíjení jejich zájmů.
6. Podporujte zvědavost svého dítěte a zajímejte se o jeho profesní plány.
7. Zdůrazňujte význam vzdělání a úsilí, které je třeba vynakládat pro dosažení úspěchů. Zdůrazňujte, že mohou dosáhnout všeho, pokud budou opravdu chtít.
8. Nebojte se vyvinout na dítě přiměřený tlak.
9. Chvalte dítě za dosažené úspěchy.
10. Spolupracujte se školou a institucemi, ve kterých dítě rozvíjí své nadání.“

I přes veškeré rady všech vzdělaných autorů by však rodiče neměli zapomínat na to, že každé dítě je individualitou a co platí na jedno, nemusí se osvědčit u druhého. Na jednu stranu toto vodítko může být skvělým pomocníkem, na druhou stranu by se všichni rodiče měli řídit především svým srdcem a svými instinkty.

„You and your gifted children have much in common. As you get to know each other and grow together, take time to appreciate what a gift you are to each other. No matter what your child's level of giftedness or your school's level of support, you should be able to end most days saying to yourself, Wow! Am I ever lucky!“ D. Ruf (2009)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 POPIS VÝZKUMU

5.1 Výzkumný problém

Již John Locke se na konci 17. století opíral ve své filosofii o myšlenku, že člověk přichází na svět jako tzv. nepopsaná deska, neboli tabula rasa a během svého života je utvářen a formován pouze svým okolím. A v prvních letech života dítěte jsou to právě rodiče, kteří jsou mu neustále na blízku, vědí, co jejich potomek potřebuje a ten do nich také vkládá tu největší důvěru. Dnes by se pan Locke však tímto názorem příliš neprosadil, mimo jiné také díky J. G. Mendelovi a položeným základům genetiky. Nicméně „mimo mísu“ zase tak úplně nebyl. Nahlédněme například do akademické roviny, kdy podle Campbella (2001) mohou rodiče zvýšit či snížit výkonnost při studiu svých dětí o 20 – 30%. Jinak tomu není ani u dětí nadaných, u kterých by rodiče zvlášť neměli zanedbávat svoji povinnost tento potenciál rozvíjet.

Tematice rodičovství intelektově nadaných dětí přikládám velkou důležitost a jsem přesvědčená, že si zaslouží mnohem více pozornosti. Jedním z hlavních důvodů je fakt, že se většina výzkumů v České republice orientovaných tímto směrem zabývá především otázkou ideálního vzdělávání, případně popisuje možné problémy ve vývoji takového potomka. Jako rodič bych však ocenila také rady a návody týkající se výchovy. Nemyslím si totiž, že soužití s intelektově nadaným dítětem je tak jednoduché, jak si řada laiků myslí, ale přináší to s sebou řadu potíží a neobjasněných otázek, které je třeba zodpovědět. Jaká je ta správná cesta k optimálnímu rodičovství? Jak talent u svého potomka nejlépe rozvíjet?

Na tomto základě jsem také formulovala svůj výzkumný problém: **Jaký je optimální výchovný přístup rodičů intelektově nadaných dětí pro rozvoj jejich schopností?**

5.2 Cíle výzkumu

Hlavním cílem navrhovaného výzkumu je zmapovat výchovné přístupy rodičů intelektově nadaných dětí.

Konkrétně bych ráda zjistila, jaké výchovné metody se rodičům osvědčily, případně neosvědčily při výchově a potažmo rozvoji talentovaných dětí a také to, zda své výchovné řízení primárně orientují na rozvoj nadání.

Zjištěné výsledky výzkumu mohou obohatit všechny rodiče, kteří vychovávají dítě s talentem. Nejenže budou moci skrz mou práci „nahlédnout“ i do jiného rodinného prostředí a zjistit, jak tam výchova probíhá, ale budou moci i sami vyzkoušet osvědčené konkrétní rady a návody, „jak na to“.

5.3 Výzkumný vzorek

Při selekci výzkumného vzorku jsem s ohledem na charakter tématu bakalářské práce zvolila metodu záměrného účelového výběru. Podle Švece a Hrbáčkové (2007) se jedná o výběr osob na základě znaků základního souboru, které jsou pro daný výzkum důležité. Protože je mou oblastí zájmu rodinná výchova, stávají se mými respondenty rodiče mimořádně nadaného dítěte (případně i jeden z nich), potažmo samozřejmě i dítě samotné. Primárně jsem se orientovala na děti mladšího školního věku.

Základní podmínkou pro účast na mém výzkumu byla odborná identifikace jeho intelektového nadání. Vzhledem k tomu, že rodiny pochází ze Zlínského kraje, téměř všechny talentované děti byly diagnostikovány v PPP v Kroměříži, zbylá jedna maminka využila diagnosticko-poradenského dnu Mensy České republiky.

Z důvodu důkladného analyzování každého případu můj výzkumný vzorek tvoří 4 rodiny, které nyní krátce představím. Jejich jména byla pro zachování anonymity změněna, pro označení rodin a navíc uvádím označení A, B, C, D.

5.3.1 Rodina „A“ a syn Jakub

Jakub je starší syn ze dvou dětí rodiny „A“, narodil se v lednu roku 2004. Odmalička disponoval mnoha projevy nadaného dítěte, zajímavou historku popisuje matka v synových čtyřech letech:

Jakub: „*Maminko, co je vlastně nejkrásnější na životě?*“

Matka zaskočená otázkou chvíli přemýšlí a pak povídá: „*No, tak to, že jsme spolu, že se máme rádi, ...*“

Jakub: „*Víš, maminko, já si myslím, že nejkrásnější na životě je právě ten život...*“

Učivo 1. třídy Jakub spolehlivě zvládl na přelomu 4. a 5. roku, na doporučení psycholožky tak do běžné třídy základní školy nastoupil o rok dříve. Zajímá se o vesmír, tajemno a nadpřirozeno, rád hraje šachy a také sbírá mince. Jeho dominující vlastností je sobeckost, jak popisuje matka „A“.

5.3.2 Rodina „B“ a syn Pavel

Pavel se narodil v prosinci roku 2000 jako prvorozený a dodnes jediný syn matce „B“, která jej už od raného dětství vychovává bez otce. Pár dní po svých druhých narozeninách začal plynule číst a počítat a po identifikaci jeho nadání dnes navštěvuje speciální třídu pro nadané žáky v Malenovicích. Navštěvuje Hvězdářský kroužek, Klub cestovatelů, rád pomáhá v domácnosti, jeho největší zálibou jsou však trolejbusy. Je schopen vyjmenovat čísla všech prostředků Dopravního podniku města Zlína a za každým označením si vybaví o konkrétním voze městské hromadné dopravy i jeho specifickou vlastnost. *„Červený trolejbus má číslo buď 351, nebo 357. Pokud uvidím bílý krásný trolejbus, je to bezpochyby 365. Bílý trochu zrezivělý je 367. Naposledy přibily vozy s čísly 366 a 364. Trolejbus pod číslem 404 měl dříve 15 metrů, byl tak nejdelším vozem a jezdil na lince 6.“*

5.3.3 Rodina „C“ a syn Martin

Sedmiletý Martin je prvorozeným a jediným synem rodičů „C“. V osmnácti měsících uměl odříkat abecedu a rozpoznat jednotlivá písmenka, mezi druhým a třetím rokem se sám naučil plynule číst. Jako tříletý rád studoval kalendáře a i po roce byl schopný říct, že např. 15. března byl čtvrtek a na 13 hodin byl některý z členů rodiny objednán k lékaři. Je to chlapec velmi cílevědomý, ctižádnostivý, introvertní, ale i tvrdohlavý a náladový. Dnes navštěvuje 1. třídu běžné základní školy, která mu však umožnila docházet na výuku matematiky k o dva roky starším žákům. Zajímá se také o zeměpis, rád jezdí na výlety a hraje deskové hry.

5.3.4 Rodina „D“ a sourozenci Kateřina a Jonáš

Rodina „D“ se může pyšnit dvěma nadanými dětmi, a to osmiletou dcerou Kateřinou a šestiletým synem Jonášem. Mají vřelý sourozenecký vztah, drží pospolu, „kopou jeden za druhého“, nedají na sebe dopustit. Navzájem si jsou také vzorem, co zajímá jednoho, nenechá druhého chladným. Matka „D“ popisuje, že obě děti jsou velmi zvědavé, pozorné, poslušné, samostatné, ale také tvrdohlavé, a výchovou jsou vedeny k Církvi bratrské.

Kateřina se zajímá především o humánní obory, navštěvuje také baletní a dramatický kroužek. Oblibu našla i ve tvořivých činnostech a ručních pracích. Do běžné třídy základní školy nastoupila o rok dříve, nyní navštěvuje 3. třídu.

Jonášovy zájmy jsou typicky chlapecké – auta, letadla, fotbal, zeměpis. Matka „D“ o něm hovoří jako o spontánním, vtipném, hravém, živelném chlapci. V současné době navštěvuje 1. třídu pro nadané děti v Malenovicích.

5.4 Metodika

Vzhledem k podstatě zkoumaného problému jsem zvolila výzkum kvalitativní. Valoušek a Kubicová (2005, str. 36) jej definují jako: „Nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Cílem je odkrýt význam pokládaný sdělovaným informacím.“ Mým cílem je získat podrobný vhled do daného jevu s využitím maximálního množství informací.

5.4.1 Zdroje dat a výchozí materiály

Pro získávání dat pro účely výzkumu mé bakalářské práce jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor, který vychází z formulace určitého problému. Švaříček (2007) a Miovský (2006) se shodují, že se jedná o nejrozšířenější podobu metody interview, které řeší nevýhody nestrukturovaného i plně strukturovaného rozhovoru. Jeho technická příprava je však náročnější, je třeba vytvořit si závazné okruhy otázek, na které se budu respondenta ptát.

Tvorbě základního schématu rozhovoru předcházelo podrobné prostudování literatury týkající se jak ústředního tématu bakalářské práce, tak metodiky. Rozdělila jsem jej na tři na sebe navazující části:

- a) Úvod o dítěti, který považuji za důležité pro jeho představení, a zároveň jsou to úvodní otázky pro ztrátu případného ostychu respondentů,
- b) výchova, jako jádro celého interview, je dále členěna na 3 podoblasti (výchovné prostředí, emoční vztah a výchovní řízení)
- c) závěr rozhovoru tvořen ukončovacími otázkami.

Schéma rozhovoru přikládám do Přílohy PI.

Po provedení prvního rozhovoru schéma procházelo ještě malými úpravami. Doplnila jsem okruhy, které se během interview vynořily jako významné, a odstranila otázky nepodstatné.

Místo rozhovoru jsem nechávala na respondentech, aby jim co nejlépe vyhovovalo, podmínkou však bylo soukromé a nerušené prostředí. Jeho délka byla odhadnuta cca na 60 minut a se souhlasem, že je zcela anonymní a jeho výsledky budou použity výhradně pro výzkum mé bakalářské práce, jsem je zachytila na diktafon.

5.4.2 Příprava dat pro analýzu

Získaný audiozáznam byl do písemné podoby přepisován doslovně, tzn. doslovnou transkripcí. Po prvotní redukci dat vznikaly předběžné kategorie, dle kterých jsem si posléze vytvářela tabulky s odpověďmi respondentů. Svislé sloupce odpovídaly rodinám (Rodina A, B, C, D), vodorovné řádky vznikaly postupně během celého kódování a byly postupně doplňovány a upravovány vzhledem k nalézání nových a nových vztahů.

5.4.3 Analýza dat

K analýze dat jsem zvolila otevřené kódování. Švaříček (2007, s. 211) ji definuje jako „operaci, pomocí níž jsou údaje rozebrány, konceptualizovány a složeny novým způsobem“.

Strauss a Corbinová (1999) popisují tři kroky kódování, a těmi jsou: jevy, kategorie a vlastnosti + dimenze.

Otevřené kódování jsem prováděla analýzou rozhovoru po větách, případně po odstavcích, kdy jsem vybraný úsek textu („jev“) označila pojmem a tímto způsobem mi vznikaly „kódy“. Postupně se mi vynořoval seznam kódů, s nimiž jsem dále pracovala a jejich seskupováním dle podobností či souvislostí jsem vytvářela prvotní kategorie. Jejich konečné podobě předcházela ještě řada úprav vzhledem k nacházení nových a nových vztahů mezi jevy. Paralelně s vytvářením a pojmenováváním kategorií jsem určovala i jejich vlastnosti (dle Strausse a Corbinové (1999) charakteristiky či znaky kategorie) a dimenze (dle Strausse a Corbinové (1999) dimenze reprezentují umístění vlastností na nějaké škále).

6 PREZENTACE VÝSLEDKŮ VÝZKUMU

6.1 Kategorie č. 1: Úvod do rodinného prostředí

Vlastnosti – dimenzionální rozsah:

Podnětnost výchovy – vysoká

Láskyplnost rodič < - > dítě – nutná

Respekt rodič < - > dítě – důležitý

Vhodným úvodem k celé analýze se mi zdála kategorie věnující se rodinnému prostředí, ve kterém je talentované dítě vychováváno a které je v neposlední řadě významným faktorem rozvoje jeho nadání.

6.1.1 Rodinné zázemí

Rodinné zázemí všech mých respondentů považuji za láskyplné, skvěle fungující a především za velmi podnětné. Rodiče se dokonce jednoznačně shodují na tom, že podnětnost je přímo snahou při výchově a rozvoji mimořádných schopností jejich nadaných dětí. Velkým pomocníkem pro to je i život ve městě, které nabízí mnohem více možností pro seberealizaci, než vyrůstání na vesnici. Příkladem může být celá spousta kroužků, kulturních akcí i nabídka škol. Jedna z oslovených matek podnětné městské prostředí dokonce pokládá za „významného pomocníka, když potřebujete nabrat sílu“.

6.1.2 Výchovný přístup

Respondenti se ve vlastních výpovědích věnovali také popisu jejich vztahu se svým potomkem. Přestože všichni inklinují k postoji kamarádskému, dvě rodiny zdůrazňují i význam přístupu autoritativního:

„Musí jasně vidět hranice otec – syn.“

„Rodič musí fungovat jako rodič! Sice je to pro nás velice otevřená rovina a můžeme být i kamarádi, ale když se řekne dost, tak dost!“

6.2 Kategorie č. 2: Odraz vlastností nadaného dítěte ve výchově

Vlastnosti – dimenzionální rozsah:

Jedinečnost dítěte – samozřejmá

Vedení dítěte – žádoucí

Analyzováním rozhovorů vyplynulo, že všichni dotázaní rodiče přizpůsobují výchovu nadaného dítěte jeho konkrétním vlastnostem a potřebám. Individualitou každého člověka se samozřejmě různí i jeho výchovné řízení. Přesto se však našly charakteristiky společné talentovaným potomkům, které je možno nyní zobecnit.

6.2.1 Perfekcionismus

Nejvýraznějším rysem, na němž se shodují čtyři ze čtyř respondentů, je perfekcionismus. Na jednu stranu jsou pyšní, že jejich dítě je velmi cílevědomé, precizní a důsledné v dělaných činnostech, z druhého úhlu pohledu to však s sebou přináší strasti a potíže.

„Když už něco dělá, tak vždycky precizně. V případě, že se mu ale něco nepovede, tudíž že se mu nespojí realita s tou jeho vizí, tak je zle. Vzteká se, křičí a stěžuje si sám na sebe, že je hloupý a že to nedokáže.“

„Je zvyklý, že mu jde všechno samo. Neumí prohrávat. To je pak hrůza, mlátí všude kolem sebe.“

Se záchvaty nezdaru a vzteku svých dětí byli nuceni vypořádat se všichni oslovení respondenti. Tři ze čtyř matek se shodují, že je sice v jejich silách jej uklidnit, ale nejvíce se jim osvědčilo, když zůstane sám. Za pár minut se vrátí vyrovnaný a je schopen pokračovat v práci. Jedna z respondentek navíc popisuje jejich výchovné působení po návratu dítěte:

„Vysvětlujeme mu, že nic není samo od sebe. Že všechno, co chce v životě dokázat, nepůjde samo a on to bude muset zkoušet, zkoušet a zkoušet. Tuto motivaci pokládáme za důležitou, protože v budoucnu to bude tisíc věcí, které mu nepůjdou hned.“

Zbývá jedna matka s neschopností svého syna vyrovnávat se s neúspěchem stále bojuje.

„Naši kritiku on neslyší. Předstírá, že neposlouchá a že se ho to vůbec netýká. Prohrávat se učí snad postupně takovou tou sociální interakcí, spíše bez našeho vedení.“

6.2.2 „Zbytečnosti“

Dalším rysem, který je společný čtyřem výzkumným dětem, je odmítání dělat pro ně nedůležité činnosti. Rodiče zde řadí nejen úklid a pomoc v domácnosti, ale také čištění zubů, oblékání nebo sprchování se. Výstižně to popisuje jedna z matek slovy:

„Sebeobsluha je tendence, která se u nás nevyvíjí, ale zpomaluje. Vždyť převléknout se do pyžama je taková zbytečnost a on má přece ještě řůru nedodělané práce!“

Dvě rodiny se snaží podobné povinnosti dítěti zvnitřnit, přesto ale musí neustále bojovat s nekonečnými diskuzemi, odmítnutím a přesvědčováním o zbytečnosti daného úkonu. Jak říká jeden otec *„Sto padesát řečí kolem všeho.“* Tito zmiňovaní rodiče mají navíc práci vychovatele ztíženou dětskou tvrdohlavostí a svéhlavostí a podle nich se nedá tento „boj“ zvítězit.

6.2.3 Nezkrotná vědychtivost

V průběhu rozhovorů vyvstaly také kladné vlastnosti, které jsou v rodinném působení vyzdihovány a velmi podporovány.

Na otázku, jaké jsou jejich děti, všichni rodiče odvětili, že zvědavé, se zájmem učít se a „zapálené“ do činnosti, která je baví. Na tu jsou také schopny se maximálně soustředit. Vtipnou historku popisuje jedna z matek:

„Když byl o prázdninách sám doma a já mu zavolala z práce, byl tak zabraný do činnosti, že mi řekl ‚Nemám čas‘ a praštil mi s telefonem.“

6.2.4 Samostatnost

Přestože se ve výzkumném vzorku jedná o děti mladšího školního věku, kromě jedné matky všechny zbylé velmi chválí a vyzdihují samostatnost dítěte, což není právě typické u jejich vrstevníků. Společným rysem s nimi je ale stále velká hravost, na níž se bez váhání shodují všichni oslovení respondenti.

„Nečekejte, že kupujeme knihy, encyklopedie, atlasy. Stále jsou to jen a jen hračky, co on si přeje.“

Další problémové vlastnosti nadaných dětí se odvíjí od individuality každého z nich, nikoliv od jeho talentu. Jsou jimi např. vypočítavost, sobeckost, soutěživost, spontánnost apod., proto nepokládám za důležité je dále zobecňovat.

6.3 Kategorie č. 3: Osobní vztah rodič – dítě

Vlastnosti:

Otevřenost ve vztahu – vysoká

Respekt rodič < - > dítě – nutný

6.3.1 Komunikace

Výchovné působení vzájemnou komunikací, debatováním a dosáhnutím kompromisu se osvědčilo všem respondentům, a to s cílem budovat vzájemný vztah. Rodiče poznávají své děti spíše jako „diskutující typy“, proto se snaží nejen rozvíjet jim komunikační kanály, ale i dávat prostor jejich názoru a přijímat ho jako sobě rovný.

„Snažíme se mluvit opravdu o všem. I když se jim, nebo i nám, o něčem těžko mluví, musíme to zvládnout. Děti tak nemají problém přijít a říct ‚Mami, chci s tebou mluvit o samotě‘, tak si někam zalezeme a povídáme si. Nyní jsou to spíše banálnosti, ale věřím, že touto cestou se nám otevře vzájemná důvěra a respekt i do budoucna.“

Nemalou roli zde hraje také dosáhnutí kompromisu a rodiče tuto snahu řadí na první místa v řešení různých situací. Dvě respondentky uvádí, že právě tuto skutečnost pocítují jako velký rozdíl ve srovnání s běžnými vrstevníky, kteří k tomu v tomto věku ještě nedospěli.

6.3.2 Čas věnovaný dítěti

Samotné děti, jak uvádí jejich rodiče, se k vzájemnému vztahu často vyjadřují v souvislosti s nedostatkem času pro ně samotné.

„Tolik toho času není. Jsme velmi pracovně vytížení, musíme vydělávat. Je pak pochopitelné, že na děti nemáme tolik času, jak by si představovaly. Sice je vyžadují, ale nedožádají se.“

„Člověk nemá tolik času a energie, aby mu byl pořád k dispozici – neustále mu odpovídat a zaobírat se jím.“

Přesto se snaží věnovat jim maximální množství času, jak je to jen možné. Uvědomují si značnou odpovědnost k rozvoji talentů svých dětí a tomu přizpůsobují společně strávené chvíle. Vůbec nejčastěji je uváděno cestování (do míst, které dítě zajímá, například z historického zájmu zájezd do Egypta), či výlety (např. muzea, výstavy). Všechny děti z mého výzkumu ale také milují sport (např. plavání, míčové hry, cyklistika, in-line bruslení) a samozřejmě hry (deskové – šachy, Monopoly; na počítači – karty, budovatelské a logické hry; ale i hry v přírodě – stopování).

6.4 Kategorie č. 4: „Nezbytné“ metody pro rozvoj nadání

Vlastnosti:

Úměrnost metod – vysoká

Adekvátnost metod – vysoká

Řada odborníků citovaných v teoretické části této práce, např. Campbell (2001) nebo Dočkal (2005), se shodují, že talent nebude nikdy zcela rozvinut, pokud rodina nebude orientována na výkon, vychovatelé nebudou mít vysoké požadavky vůči dítěti a pokud na něj nebude vyvíjen dostatečný tlak. Tyto faktory rozvoje nadání jsou často uváděny jako nejvýznamnější. Mnou dotázaní rodiče s tímto tvrzením souhlasí, nicméně jejich výchova není primárně zaměřená tímto směrem.

„Samozřejmě, že se snažíme o rozvoj jeho nadání. Ale nejdeme přes mrtvoly. Pořád je to jenom normální dítě, které si potřebuje hrát, chodit ven s kamarády a podobně. Hranice má otevřené, ať z toho dětství, a potažmo života, taky něco má!“

6.4.1 Orientace na výkon

Tři ze čtyř respondentů také uvádí, že jejich rodinné prostředí rozhodně není orientované na výkon. Do jisté míry jej tam sice pocítují, ale shodují se, že to není nezbytnost. Dítě má pílí a preciznost již v sobě, samo má představu o tom, co by chtělo zvládnout a od rodičů potřebuje většinou jen vedení v tom, jak toho docílit.

Proto i požadavky rodičů jsou úměrné schopnostem a věku jejich talentovaných potomků, tudíž jistě vyšší v porovnání s běžnými vrstevníky. S tímto tvrzením se naprosto shodují všichni respondenti.

6.4.2 Tlak

K otázce tlaku vyvíjeného na nadané dítě se dotazované matky vyjadřují v několika rovinách. Za prvé velmi zdůrazňují význam nátlaku v běžných domácích povinnostech a v činnostech pro ně „zbytečných“ (viz kapitola 6.2.2). Přestože toto jednání není od rodičů pro rozvoj nezbytné, považují je za důležité pro „běžné žití“. Tlak je většinou ve formě příkazů, napomínání, dožadování se a polovina respondentů říká, že je na denním pořádku. Druhá rovina tlaku, a to v oblasti rozvoje talentu, již není tolik „násilná“ a není na první pohled ani patrná. Rodiči je nazývají také „zájmem o jeho studia a jiné aktivity“ a probíhá často „pochvalami a nenápadnými otázkami, jak bylo ve škole, jak dopadl test, jestli má hotové úkoly“ a podobným nepřímým vedením k rozvoji. Souhlasí s ním všichni respondenti, nicméně dva z nich přiznávají, že to nebylo až doposud jejich záměrem a netušili, jak moc svým dětem pomáhají. Samozřejmě je nutnost denního působení touto formou a rodiče si také tuto odpovědnost uvědomují.

Veškeré podobné vedení se samozřejmě děje ve zdravé míře. Přílišný tlak by spíše vedl k poklesu mimořádných schopností dítěte a jeho nezájmem. Blíže to popisuje i matka, která s tím má zkušenosti:

„Jednou jsme se netrefili do výběru kroužku, syn tam nebyl moc spokojený, ale přesto jsme po něm vyžadovali, ať tam chodí. Výsledkem byl stres, odpor a dokonce až neuróza, kdy míval před odjezdem teploty, bolesti břicha apod.“

Musím souhlasit s tvrzením dvou výše uvedených autorů, v mém výzkumu se liší pouze míra užívání těchto výchovných prostředků. Na této vyhodnocené kategorii si můžeme také povšimnout „přirozeného talentu“ dětí, který není jen výsledkem ambicí jejich rodičů.

6.4.3 Motivace

Stále více se dostává do popředí naopak motivace, jako nepostradatelná složka výchovného působení pro rozvoj nadání. Rodiče o ní hovoří ve třech rovinách:

- Motivace ke školní práci,
- motivace v případě nezdaru,
- motivace k práci a povinnostem.

Všichni čtyři respondenti se shodují, že nejmenší motivace z jejich strany je potřebná ke školní práci. Tento úkol skvěle přebrala škola a díky adekvátnímu působení učitelů mají děti vytvořený kladný vztah k učení, domácím úkolům apod., tudíž doma se tomu většinou věnují rády.

Naopak je velmi potřebná v případě neúspěchů dětí. Jsou zvyklé, že jim jde všechno samo a pokud se tak neděje, často ztrácí chuť k dané činnosti. Proto je motivace ze strany rodičů na místě.

A to i během vykonávání neoblíbených domácích prací a jiným povinnostem, které jsou pro potomka s talentem ztrátou času, ostatně jak o tom pojednávala kapitola 6.2.2.

Jaké konkrétní motivační techniky se rodičům osvědčily?

„Mívali jsme třeba takové magnetické Smajlíky na ledničku a vždy jich musel za týden nasbírat určitý počet.“

„Většinou se dohodneme, že až uděláme povinnost, kterou chci já, tak pak si může vymyslet odpolední program sám.“

„Jak kdy. Někdy stačí i Fidorka.“

„Dnes funguje kapesné. Dostává 20,- na týden a to, že si může koupit nějakou sladkost, je pro něj velmi motivační. Je tak do činnosti více zapálený.“

6.5 Kategorie č. 5: Denní režim a nastavená pravidla

Vlastnosti:

Pomoc od rodičů – nutná

Nezodpovědnost dítěte – středně vysoká

Protože se třem ze čtyř rodičů ve výchově osvědčila opakovatelnost, či pravidelnost akcí, která vedla ke zvnitřnění povinností a potažmo také k vyřešení řadě potíží, rozhodla jsem se tuto oblast vyčlenit jako samostatnou kategorii.

Velkou potíž dva respondenti zaznamenali v dodržování nastavených pravidel. I přes vědomí nelibosti nadaných dětí v „lajnování“ a určování hranic je rodiče považují za „*nutnost a dobrou průpravu do života*“. V následujících řádcích bych tak ráda prezentovala jejich osvědčené triky a rady, jak potomka s talentem naučit pravidlům.

„Život se žije podle pravidel a nikoho nebude zajímat, zda má dítě papír na nadání. Bude je muset dodržovat tak i tak. My jsme postupně přidávali návyk po návyku, aby si je syn zautomatizoval. Už od malička jsme mu vštěpovali ‚Když si sundáš svetr, poskládáš ho a uložíš na místo. Když dojíš jogurt, kelímek vyhodíš do koše‘ a podobně. Zpočátku byla nutná z naší strany důslednost, nyní už tyto činnosti neřeší a prostě je udělá. Už si je zautomatizoval.“

„Mají doma pevný řád a tvrdou ruku, takže ani s pravidly a povinnostmi jsme neměli větší potíže. Nyní to funguje a cokoliv jde, snažíme se zautomatizovat. Sice je to činnost dlouhodobá, ale za to se vyplatí. Nemusíme tak řešit banality a můžeme se věnovat naplno rozvoji jejich talentu.“

V půli cesty k úplné automatizaci také denního režimu jsou nyní tři z oslovených respondentů. Shodují se v tom, že děti jsou schopny daný rozvrh dodržovat, nicméně mají potíže si jej samy vytvářet. V tom potřebují pomoc, kterou jim také poskytují.

Takto problematiku popisuje matka dvou nadaných dětí:

„To, že mají úkoly hotové do doby, než přijdeme s manželem z práce, již téměř funguje. Ráno se snaží hlídat dobu, kdy musí odejít z domu do školy. Ale kdybych jim dala úplnou volnost a řekla jim, ať si dělají, co chtějí, asi bych se nestačila divit. Stále je nutná naše neustálá kontrola.“

6.6 Kategorie č. 6: Odměny a tresty

Vlastnosti:

Okamžitost metod – podstatná

Četnost metod – relevantní

Otázkou odměn a trestů se zabývá spousta pedagogické literatury, nicméně o účinky těchto výchovných prostředků na děti nadané mohou pojednávat pouze z analýzy mého výzkumu. Na rozdíl od ostatních kategorií se v této oblasti rodiče z velké části naprosto shodují a o využití (či nevyužití) odměn a trestů mají jasno.

6.6.1 Odměny

Žádný ze čtyř respondentů nepokládá systém hmotných odměn za špatný, nebo že by se jim ve výchově neosvědčil. Přesto je jeho užití většinou výjimkou a má funkci spíše motivační.

„Nemyslím si, že by to pro ně bylo dobré. V životě to také tak nefunguje.“

„U nás to není ‚Když to uděláš, tak dostaneš...‘, ale ‚Udělal jsi to, tak dostaneš...‘.“

Ve výzkumu se mi osvědčilo, že mnohem více než čokoláda jako prémie, fungují pochvaly. Dítě je ihned potěšeno a navíc i motivováno k budoucí práci. Rodiče se také shodují, že jejich potomek chválu potřebuje, očekává ji a je pro ně velkým „tahounem“. Proto s ní ani jako vychovatelé nešetří.

6.6.2 Tresty

I přes mimořádné intelektové schopnosti umí i takové děti zlobit a v tomto případě se třem ze čtyř respondentů osvědčily tresty, dokonce se ukázaly jako důležitý výchovný prostředek.

„Jakmile je to bez trestu, tak je to ‚Chi-chi-chi, máme vás na háku‘ a vlastně se nic nestalo.“

Většinou se tak děje ve formě zákazů, ale rozhodně nejsou podceňovány ani tresty tělesné. Jeho předností je okamžitost a dítě si tak ihned uvědomí, že bylo něco špatně. Tato výchovná metoda je upřednostňována třemi dotázanými rodiči.

„Jedna dobře mířená rána často vyřeší víc než sáhodlouhý monolog, kdy dítě hongá nohama a stejně si myslí svoje...“

7 SUMARIZACE VÝSLEDKŮ

Otevřeným kódováním jsem analyzovala a následně popsala 6 jednotlivých kategorií, které jsou však tematicky propojeny a jako celek tak odpovídají na hlavní otázku a zároveň výzkumný problém této práce: Jaký je optimální výchovný přístup rodičů intelektově nadaných dětí?

Během výzkumného šetření mi rodiče sdělovali zajímavé postřehy z jejich domácího výchovného působení a pokoušeli se tím poradit i ostatním rodinám, jejichž členem je nadané dítě. Vzhledem k velmi malému počtu respondentů je však třeba upozornit na fakt, že výsledky není možné zobecnit na celou dětskou talentovanou populaci, tento fakt je navíc umocněn i individualitou každého člověka. Proto bylo i mým cílem celou problematiku zmapovat a rodičům tak nabídnout „pouze“ případné vodítko při výchově jejich potomků. Analýza rozhovorů přinesla následující zjištění.

Velmi stručně můžeme z výzkumu shrnout hlavní úkoly rodičů při rozvoji intelektuálního nadání jejich dětí: stimulace, motivace, komunikace, vedení.

Stimulací se rozumí velmi podnětné prostředí, a to nejen doma, ale i v místě bydliště. Jedná se o široký pojem, kam můžeme zařadit jak zájem o dítě a angažovanost rodičů, tak dostatek zájmových aktivit. Dítě by mělo mít k dispozici širokou škálu možností, ze kterých může „čerpat“ a tím se rozvíjet. Domácí knihovna, počítač k vzdělávacím účelům, deskové hry, kroužky, ale i společná návštěva divadla, výstavy, apod.

Ruku v ruce rozvoji dětského talentu jde také vnější motivace, která může být v jistých situacích dokonce až nezbytná a rodiče tuto odpovědnost často sami přebírají. Většinou je vedena ve třech směrech – v případě neúspěchů, k práci a domácím povinnostem a ke školní práci. Míra každé z nich je individuální, nejvíce zdůrazňována je však motivace po neúspěšném výkonu, a to z důvodu jakési prevence před „nechutí“ a „nezapáleností“. Co se týká její formy: Chválit, chválit, chválit.

Všemi respondenty osvědčené se ve výchovném působení ukázalo vzájemné debatování, polemizování apod. Obecně komunikace s dítětem sehrává důležitou roli nejen při utváření vztahů, ale i při rozvoji intelektového nadání a rodiče na ni kladou velký důraz. V důsledku toho spěje i vzájemný vztah k přístupu kamarádskému. Na druhou stranu rodiče nechtějí

podceňovat ani význam trestů, dokonce i těch tělesných, kde samozřejmě hraje roli autorita.

Otázka vedení talentovaného dítěte již není tak jednoznačná, nicméně je třeba vyzdvihnout význam pravidelného režimu dne, nastavení pravidel a kontrolu jejich dodržování. Rozsah je opět individuální, v žádném případě by však neměl být zanedbatelný.

Přestože by se to možná mohlo očekávat, ani jedna z dotazovaných rodin není ve své výchově primárně orientována na výkon a tlak k rozvoji mimořádných schopností také nepociťují jako zjevný.

Nelze říci, že výzkum prokázal jednoznačně ten či onen výchovný přístup. Každá rodina má jiné podmínky a na každého člověka také platí něco jiného. Přesto se mí respondenti názorově velmi přiblížili a snad se zde „najdou“ i další rodiče nadaných dětí, jimž může být tento výzkum nápomocen.

7.1 Doporučení pro praxi

Komparací teoretické části a mnou zjištěných výsledků bych za závěr ráda formulovala rady a doporučení pro všechny rodiče a vůbec rodiny nadaných dětí.

Rady prezentované Campbellem (2001) v kapitole 4.6, které se mi ve výzkumu také potvrdily, doplňuji o komentář a další osvědčená doporučení:

1. Mějte své dítě rádi a dávejte mu to najevo.
2. Najděte si na své dítě vždycky dostatek času. Povídejte si s ním, debatujte, diskutujte. Dávejte prostor jeho názorům.
3. Uplatňujte svůj vliv adekvátním způsobem. Ved'te své dítě k odpovědnosti za jejich rozhodnutí.
4. Stanovte rámcová pravidla pro učení, pomoc v domácnosti, zábavu i odpočinek a kontrolujte jejich dodržování. Vytvoříte tak pravidelný denní režim dítěte, jehož dodržování jde také ruku v ruce s rozvojem jeho mimořádných schopností.
5. Vytvořte dítěti vhodné podmínky na učení a rozvíjení jejich zájmů. Dostatek světla, klidu, pohody.

6. Podporujte zvědavost svého dítěte a zajímejte se o jeho profesní plány. Zajistěte dostatek podnětů v domácnosti i mimo ni k rozvoji talentu dítěte. Chodte na výstavy, do muzeí, společně si čtěte a hrajte hry, odpovídejte mu na otázky.
7. Nebojte se vyvinout na dítě přiměřený tlak. Dbejte však na to, aby byl skutečně úměrný.
8. Chvalte dítě za dosažené úspěchy, i za maličkosti. Raději více, než méně.

Během výzkumného šetření mi vyvstala i další doporučení, o nichž se Campbell nezmiňuje a to:

9. V případě nezdaru nechte své dítě o samotě „vyvztekat se“, poté jej adekvátně motivujte k jeho další práci, povzbuďte jej.
10. Neřídte se heslem „Když uděláš, tak budeš obdarován“, ale „Udělal jsi, tak budeš obdarován“. Nepodplácejte své dítě.
11. Nepodceňujte význam přiměřených trestů.
12. Dávejte si pozor na výhradně kamarádský vztah. Je potřeba mít jasně vymezené hranice a role rodič – dítě. Nenechte svého potomka, aby vám „přerůstal přes hlavu“.
13. Nezapomeňte, že i přes mimořádné nadání, je vaše dítě stále jen dítětem.

ZÁVĚR

Problematika rodičovství nadaných dětí je, podle mého názoru, velmi zajímavé, obsáhlé a ne zcela probádané téma. Dosud se v české literatuře nenašlo dostatek knih či odborných článků, které by mohly rodičům uceleně odpovědět na otázku, jaký je optimální přístup při výchově jejich talentovaných potomků a které výchovné metody se osvědčily, či neosvědčily při rozvoji mimořádných schopností. Proto pevně doufám a věřím, že má bakalářská práce splnila veškeré předem stanovené cíle a tím se tak stane i možným rodičovským „průvodcem“.

Pro řadu rodičů může být nápomocná již teoretická část této práce. Nejen že se v kostce dozví informace o podstatě nadání, ale prostudováním druhé kapitoly se mohou také ujistit, či naopak vyvrátit si tvrzení, že jejich potomek má, nebo nemá mimořádné vlohy a schopnosti. V případě, že ano, budou jim také velmi nápomocné řádky věnující se rodinné výchově takových dětí.

Tematika rodiny a výchovy v ní je dále rozpracována a zkoumána v části praktické, kde bylo mou snahou celou oblast zmapovat a definovat i jistá výchovná doporučení.

Výpovědi respondentů potvrdily, že „ideální“ rodičovství je utopií a nelze zobecnit tu nejlepší možnou výchovu. Každý rodič hledá svůj vlastní přístup, a co platí pro jedno dítě, nemusí fungovat na druhé. A ani nezáleží na výši intelektu. I přesto jsem se však o jakousi sumarizaci pokusila a výsledkem je 13 výchovných rad, které se rodičům osvědčily a jdou ruku v ruce s rozvojem talentu. Není možné řídit se všemi, ale věřím, že pár z nich může být přinejmenším inspirativních.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BENDL, S. *Jak předcházet nekázni aneb kázeňské prostředky*. Praha: ISV, 2004. ISBN 80-86642-14-3.
- [2] CAMPBELL, J. R. *Jak rozvíjet nadání vašich dětí*. Praha: Portál, s. r. o., 2001. ISBN 80-7178-516-4.
- [3] ČÁP, J. *Rozvíjení osobnosti a způsob výchovy*. Praha: ISV, 1996. ISBN 80-85866-15-3.
- [4] DOČKAL, V. *Zaměřeno na talenty anebo Nadání má každý*. Praha: Lidové noviny, s. r. o., 2005. ISBN 80-7106-840-3.
- [5] FOŘTÍK, V. *Nadané dítě a rozvoj jeho schopností*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7367-297-3.
- [6] FREEMAN, J. *Gifted children*. Lancaster: M. T. P. Press, 1979. ISBN 0-85200-250-5.
- [7] GEIST, B. *Psychologický slovník*. Praha: Vodnář, 2000. ISBN 80-86226-07-7.
- [8] GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika I*. Olomouc: Hanex, 1997. ISBN 80-85783-20-7.
- [9] GRECMANOVÁ, H., HOLOUŠOVÁ, D., URBANOVSKÁ, E. *Obecná pedagogika II*. Olomouc: Hanex, 1998. ISBN 80-85783-24-X.
- [10] HENDL, J. *Kvalitativní výzkum – základní metody a aplikace*. Praha: Portál, s. r. o., 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- [11] HLÁSNA, S. *Úvod do pedagogiky*. Nitra: Enigma, 2006. ISBN 80-89132-29-4.
- [12] HŘÍBKOVÁ, L. *Základní témata problematiky nadaných*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86723-25-9.
- [13] HŘÍBKOVÁ, L. *Nadání a nadaní*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2009. ISBN 978-80-247-1998-6.
- [14] KAŠPÁRKOVÁ, S. *Pedagogická diagnostika třídy a žáka*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2009. ISBN 978-80-7318-790-3.

- [15] KAVENSKÁ, V. Vše musí být perfektní! *Moje psychologie*, 3/2011, str. 33 – 35. ISSN 1802-2073.
- [16] LANDAU, E. *Odvaha k nadání*. Praha: Akropolis s. r. o., 2007. ISBN 978-80-86903-48-4.
- [17] LANIADO, N. *Jak od malička rozvíjet inteligenci dětí*. Praha: Portál, s. r. o., 2004. ISBN 80-7178-870-8.
- [18] LAZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa – jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2007. ISBN 80-89018-53-X.
- [19] MACHŮ, E. *Nadaný žák*. Brno: Paido, 2010. ISBN 978-80-7315-197-3.
- [20] MIOVSKÝ, M. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a. s., 2006. ISBN 80-247-1362-4.
- [21] MÖNKS, F. J. *Nadané dítě*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2002. ISBN 80-247-0445-5.
- [22] PORTER, L. *Gifted young children*. Maidenhead: Open University Press, 2005. ISBN 0-335-21772-9.
- [23] RASER, J. *Jak vychovávat děti, se kterými se dá žít*. Praha: Portál, s. r. o., 2000. ISBN 80-7178-459-1.
- [24] STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu – postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999. ISBN 80-85834-60-X.
- [25] ŠVEC, V., HRBÁČKOVÁ, K. *Průvodce metodologií pedagogického výzkumu – pracovní sešit*. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2007. ISBN 978-80-7318-547-3.
- [26] ŠVAŘÍČEK, R. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, s. r. o., 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.
- [27] VALOUŠEK, CH., KUBICOVÁ, A. *Metodologie I*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2005. ISBN 80-7368-119-6.

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

- [1] HEIDER, D. *Rodina a nadané dítě*. Metodický portál inspirace a zkušenosti učitelů [online]. 05. 06. 2008, [cit. 2010-10-10]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/Z/2364/rodina-a-nadane-dite.html/>>.
- [2] RUF, D. *Dos and Don'ts for Raising Your Gifted Kids*. SENG – Supporting Emotional Needs of the Gifted [online]. August 2009, [cit. 2010-11-03]. Text v angličtině. Dostupný z WWW: <http://www.sengifted.org/articles_parenting/ruf_dos_and_donts.html>.
- [3] VONDRÁKOVÁ, Eva. *Nadané děti 2*. ECHA ČR [online]. 2002, [cit. 2011-03-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.talent-nadani.cz/>>.

SEZNAM PŘÍLOH

PI: Schéma rozhovoru

PŘÍLOHA P I: SCHÉMA ROZHOVORU

PŘEDSTAVENÍ DÍTĚTE

- Kdy se Vaše dítě narodilo, jak se jmenuje?
- Jaké byly jeho projevy, že jste jej považovali za nadané? (i spánek, chůze, řeč)
- Jaká byla posléze jeho identifikace? A v jaké oblasti se jeho talent projevuje?
- Jaké má zájmy?
- Jaké hračky ho zajímaly / zajímají?
- Jaké jsou jeho charakterové vlastnosti?
- Jaké jsou jeho silné / slabé stránky?
- Jaký je jeho vztah k práci? Je líný? Co se děje v případě povinností, která jej nebaví, ale musí je udělat? Vzteká se? Jak se k tomu stavíte Vy, jako rodič?
- Dokáže se vyrovnat s neúspěchem?
- Je schopen plánovat si čas?

VÝCHOVA NADANÉHO DÍTĚTE

1. Výchovné prostředí

- město / vesnice
- podnětná výchova
- sourozenci a jejich vzájemný vztah
- věk a vzdělání rodičů
- Myslíte si, že věnujete nadanému dítěti více času (ve srovnání se známými / se sourozencem)?
- Jak společně trávíte volný čas? Jaké činnosti děláte společně? Vyžaduje to Vaše dítě?
- Souhlasíte s tvrzením, že je finančně náročné vychovávat nadané dítě?
- Máte s partnerem stejný / podobný názor na výchovu?
- Má jasně dané hranice? Proč ano / ne?

2. Emoční vztah

- Rozumíte si s Vaším dítětem ve všech směrech?
- Má lepší vztah k Vám / k partnerovi?
- Považujete Váš vztah za kamarádský (rovnocenní partneři), nebo spíše autoritativní? Bylo to vždycky tak, nebo je to dáno vývojem a věkem dítěte?
- Jdete svému dítěti příkladem?
- Respektujete se vzájemně? Jak Vaše dítě k tomu vedete?

3. Výchovné řízení

- Jak se Vám ve výchově osvědčují:
  - o odměny,
  - o motivace (Je nutná motivace z Vaší strany k podporování rozvoje nadání Vašeho dítěte? Jak jej motivujete? Potřebuje chválu?)
  - o tresty a zákazy,
  - o komunikace a diskuze,
  - o kompromisy,
  - o zvýšení hlasu,
  - o vyvíjení tlaku + vysoké požadavky na dítě + orientace na výkon,
  - o Vaše důslednost?
  - o Snažíte se Vaše dítě vést k pravidelnému dennímu režimu? Jak se Vám to osvědčuje?
  - o Dodržuje nastavená pravidla?
- Považujete výchovu nadaného dítěte v některém směru za specifikou?
- Objevily se během vývoje nějaké výchovné problémy? Jaké a jak jste je řešili?
- Jak se snažíte rozvíjet talent Vašeho dítěte?
- Jaké výchovné metody / postupy se Vám osvědčily?
- Co jste naopak zjistili, že u Vašeho dítěte nezabírá?
- Mohla byste poradit něco rodičům nadaných dětí?